

ONDERZOEK GODSBEELDEN

GODSBEELD EN SAMENHANG MET
PERSOONLIJKHEIDSORGANISATIE EN KERKELIJKE ACHTERGROND
BIJ CHRISTELIJKE JONGVOLWASSENEN MET EN ZONDER
PERSOONLIJKHEIDSPROBLEMATIEK

Adriana de Bruine
Henriëke Souman
Nienke Werkman
Hilde van Winkoop

Opdrachtgever: Lectoraat Zorg en Zingeving
Begeleider: drs. H. Stulp
VIAA Zwolle, 2 december 2014

Titel	Godsbeeld en samenhang met persoonlijkheidsorganisatie en kerkelijke achtergrond bij christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek
Onderzoekers	Adriana de Bruine Henrieke Souman Nienke Werkman Hilde van Winkoop
Opdrachtgever	Lectoraat Zorg en Zingeving van de VIAA hogeschool te Zwolle
Begeleider	drs. H. Stulp
Eerste beoordelaar	drs. H. Stulp
Tweede beoordelaar	Wieke Malda

Zwolle, 2 december 2014

SAMENVATTING

In deze samenvatting wordt dit onderzoek kort en bondig beschreven. De onderdelen die beschreven worden zijn: de opzet van dit onderzoek, een beschrijving van de vraagstelling, de getrokken steekproef, de gebruikte methoden en de belangrijkste resultaten van dit onderzoek.

DE OPZET VAN DIT ONDERZOEK

Dit onderzoek komt voort uit een meerjarig onderzoek naar aanleiding van een vraag van een christelijke GGZ instelling, om godsbeelden te kunnen meten bij patiënten. De opdrachtgever voor dit onderzoek is drs. H. Stulp van het lectoraat Zorg en Zingeving van de Viaa (Gereformeerde Hogeschool) te Zwolle. Dit onderzoek is het afstudeerproject van vier voltijd SPH studenten.

DE VRAAGSTELLING VAN DIT ONDERZOEK

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

Hoe hangt het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek samen met hun persoonlijkheidsorganisatie en hun kerkelijke achtergrond?

Om de centrale vraagstelling te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

- 1) In hoeverre speelt de kerkelijke achtergrond een rol bij het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek?
- 2) Hoe is de samenhang tussen persoonlijkheidsorganisatie en godsbeelden bij christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek?

DE STEEKPROEF

De steekproef is getrokken onder 37 christelijke jongvolwassen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek, in de leeftijd van 17 tot 30 jaar. De klinische respondenten staan onder behandeling bij een christelijke GGZ instelling. De niet-klinische respondenten volgen een MBO- of HBO- opleiding, zijn aan het werk of zijn werkzoekend.

GEBRUIKTE METHODEN

Tijdens dit onderzoek is er gebruik gemaakt van twee meetinstrumenten. Het eerste instrument is de TAT-GB (thematische apperceptie test godsbeelden). Drs. H. Stulp heeft dit meetinstrument ontwikkeld. Het tweede instrument is de IPO (inventarisatie persoonlijkheidsorganisatie) –vragenlijst.

BELANGRIJKSTE RESULTATEN

Het godsbeeld van de christelijke jongvolwassenen met of zonder persoonlijkheidsproblematiek wordt zowel door de kerkelijke achtergrond als door de persoonlijkheidsorganisatie beïnvloed. De persoonlijkheidsorganisatie heeft een meer aantoonbare invloed op het godsbeeld van de respondenten dan de kerkelijke achtergrond.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	p. 3
Voorwoord	p. 6
Hoofdstuk 1: Inleiding	p. 7
1.1 Aanleiding van dit onderzoek	p. 7
1.1.1 Korte typering van de instelling	p. 7
1.1.2 Aanduiding behoefte/knelpunt	p. 8
1.1.3 Voorlopige vraagstelling	p. 8
1.2 Theoretische inleiding	p. 9
1.2.1 Objectrelatietheorie en persoonlijkheidsorganisaties	p. 10
1.2.2 Kerkelijke achtergrond	p. 11
1.2.3 Persoonlijkheidsproblematiek	p. 14
1.2.4 Godsbeelden en eerdere onderzoeken	p. 16
1.3 Probleembeschrijving	p. 18
1.3.1 Probleemomschrijving en voorlopige doelstelling	p. 18
1.3.2 Centrale vraagstelling	p. 19
1.3.3 Deelvragen	p. 19
1.4 Begripsafbakening	p. 19
Hoofdstuk 2: Methode	p. 21
2.1 Onderzoeksgroep	p. 21
2.1.1 Populatie	p. 21
2.1.2 Steekproef	p. 21
2.1.3 Voorwaarden	p. 21
2.1.4 Beschrijving van de respondenten	p. 21
2.2 Meetinstrumenten	p. 22
2.2.1 Meetinstrument TAT-GB	p. 22
2.2.2 De vijf schalen	p. 24
2.2.3 Meetinstrument IPO	p. 27
2.2.4 Statistische berekeningen in SPSS	p. 27
2.3 Onderzoeksprocedures	p. 27
2.3.1 Wervingsprocedure	p. 27
2.3.2 Dataverzameling	p. 28
2.3.3 Betrouwbaarheid	p. 28
2.3.4 Bruikbaarheid	p. 29

Hoofdstuk 3: Resultaten	p. 30
3.1 Weergave van de resultaten	p. 30
3.1.1 Resultaten deelvraag 1: kerkelijke achtergrond en godsbeelden	p. 30
3.1.2 Samenvatting van de uitkomsten	p. 42
3.2 Resultaten	p. 43
3.2.1 Resultaten deelvraag 2: samenhang persoonlijkheidsorganisatie en godsbeelden	p. 44
3.2.2 Samenvatting van de uitkomsten	p. 51
Hoofdstuk 4: Conclusie, aanbevelingen en discussie	p. 53
4.1 Conclusies	p. 53
4.1.1 Conclusie deelvraag 1	p. 53
4.1.2 Conclusie deelvraag 2	p. 54
4.1.3 Eindconclusie	p. 58
4.2 Aanbevelingen	p. 58
4.2.1 Aanbeveling 1: voor het onderzoek van drs. H. Stulp	p. 58
4.2.2 Aanbeveling 2: voor hulpverleners	p. 59
4.3 Discussie	p. 60
Literatuurlijst	p. 62
Bijlagen:	
Bijlage 1: De vijftien platen	

VOORWOORD

Het onderzoeksvoorstel dat het lectoraat Zorg en Zingeving van de Gereformeerde Hogeschool (Viaa) te Zwolle aanbood voor het vierdejaars onderzoek, sprak ons aan. Bij het brainstormen naar een onderzoeksonderwerp lukte het ons als groep niet om met concrete voorstellen komen. We waren niet breed genoeg georiënteerd omdat we ons met name hadden gefocust op de gehandicaptenzorg en pedagogische hulpverlening. Toen wij hoorden van het voorstel van het bovengenoemde lectoraat, wat onze aandacht trok, lieten wij ons informeren over het voorstel door de docent achter het onderzoek: drs. H. Stulp. Wat ons het meest aantrok aan dit onderzoek was de combinatie van psychiatrie (gericht op persoonlijkheidsproblematiek) en godsbeelden. Ten eerste trok ons dit aan omdat wij geïnteresseerd zijn in de psychiatrie. Onze kennis hierover is namelijk niet groot omdat wij in de opleiding vooral gericht zijn geweest op de pedagogische kant van de hulpverlening en niet zozeer op de psychische hulpverlening. Dit leek een goede kans om onze kennis te verbreden.

Ten tweede leek het ons erg interessant om te weten of er een samenhang is tussen de persoonlijkheidsorganisatie, het godsbeeld en de kerkelijke achtergrond van een cliënt. Aangezien wij allemaal tot verschillende kerkgenootschappen in Nederland behoren (Nederlands Gereformeerde Kerk, Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt en Protestantse Kerk Nederland) komt dit onderwerp ook dicht bij onszelf. Vragen die naar boven komen zijn: Wat voor invloed heeft mijn kerkelijke achtergrond op mij? Hoe heb ik eigenlijk mijn godsbeeld gevormd? Kan het dat mijn persoonlijkheidsorganisatie hierbij een rol speelt? In het onderzoek zullen wij ons echter niet richten op onszelf, maar op de christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek.

Wat wij relevant en bruikbaar vinden aan dit onderzoek is dat wij de uitkomsten van dit onderzoek goed kunnen gebruiken in ons toekomstige werkveld. Als SPH-er is het belangrijk dat wij kunnen aansluiten bij de levensbeschouwelijke overtuiging van cliënten en zicht hebben op de invloed op het functioneren. Wanneer wij te maken krijgen met cliënten met persoonlijkheidsproblematiek kunnen wij ons beter inleven in de belevingswereld van de cliënt, de eventuele oorzaken en de achterliggende problemen. Daarnaast kunnen de uitkomsten ons helpen bij het begeleiden van een cliënt, doordat we meer begrip hebben voor problematiek of bijkomende problemen die hierbij aanwezig kunnen zijn. Door deze opgedane kennis kunnen wij beter aansluiten bij de behoeften van de cliënt en daardoor de begeleiding op een positieve manier beïnvloeden. Daarnaast zien wij het als een uitdaging om met de uitkomsten van dit onderzoek de GGZ-instelling te helpen bij het innoveren van behandelingen aan christelijke jongvolwassenen in de leeftijd van 17 tot 30 jaar met persoonlijkheidsproblematiek.

Tot slot hopen wij met dit onderzoek te bereiken dat het een positieve aanvulling van kennis zal zijn bij de begeleiding van christelijke jongvolwassenen met persoonlijkheidsproblematiek.

HOOFDSTUK 1. INLEIDING

1.1 AANLEIDING

KORTE TYPERING VAN DE INSTELLING

DE OPDRACHTGEVER

Drs. H. Stulp is de opdrachtgever van dit onderzoek. Hij is werkzaam bij het lectoraat Zorg en Zingeving van de Viaa (Gereformeerde Hogeschool) te Zwolle. Hij doet een onderzoek naar de constructie en validering van een impliciet instrument voor het meten van godsbeelden bij een instelling voor christelijke jongvolwassenen met persoonlijkheidsproblematiek.

MISSIE

De website van de Viaa (Gereformeerde Hogeschool) verwoordt de missie van het lectoraat als volgt: *‘Met het lectoraat Zorg en Zingeving levert de Gereformeerde Hogeschool vanuit haar missie een bijdrage aan de kwaliteit van de gezondheidszorg en het gezondheidszorgonderwijs. Hierbij staan het werken vanuit een integrale mensbenadering en zingevingaspecten centraal. Vanuit deze missie wil het lectoraat zich richten op de invloed van spiritualiteit in de zorg in de brede zin van het woord. Dit betekent dat zij gericht is op christelijke en niet-christelijke vormen van spiritualiteit’.*

DOELSTELLINGEN

Het lectoraat werkt aan het realiseren van de volgende doelstellingen, zoals vermeldt op de website:

- *‘Het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek naar het belang, de invloed en betekenis van spiritualiteit bij zorgvragers en zorgverleners in verschillende zorgcontexten en de factoren die daarop van invloed zijn.*
- *Het ontwikkelen van een concept van spiritualiteit, dat toepasbaar is in hedendaagse zorgpraktijken.*
- *Implementeren en evalueren van (elementen) van spirituele zorg in zorgprocessen in uiteenlopende zorgsituaties.*
- *Bijdragen aan de competentieontwikkeling van zorgverleners (in opleiding) bij het verlenen van spirituele zorg.*
- *Het bevorderen van de professionalisering van de docenten met betrekking tot hun rol in leerprocessen rond spirituele zorg.*
- *Samenwerking met regionale, nationale en internationale kennisinstituten op het gebied van spirituele zorg (spiritual care).*
- *Opzet van een kenniscentrum 'Zorg en Spiritualiteit' ten behoeve van de gezondheidszorg en het gezondheidszorgonderwijs’.*

DOELGROEP VAN DIT ONDERZOEK

De doelgroep van dit onderzoek bestaat uit christelijke jongvolwassenen in de leeftijd van 17 tot 30 jaar met en zonder persoonlijkheidsproblematiek.

AANDUIDING BEHOEFTE/KNELPUNT

DE VERANDERING VAN GODSBEELDEN BIJ PATIENTEN MET PERSOONLIJKHEIDSPROBLEMATIEK

Het lectoraatsonderzoek komt voort uit een vraag van een GGZ-instelling (de naam van deze instelling mag vanwege privacy redenen niet genoemd worden) naar de verandering van godsbeelden bij patiënten met persoonlijkheidsproblematiek na behandeling. Dit vindt plaats bij christelijke jongvolwassen patiënten in de leeftijd van 17 tot 30 jaar en bij een controlegroep van christelijke jongvolwassen patiënten in de leeftijd van 17 tot 30 jaar. Bij patiënten met persoonlijkheidsproblematiek spelen relationele problemen een grote rol, en de vraag is hoe dit samenhangt met de door hen ervaren relatie met God, aldus het lectoraat.

DE PRAKTIJK

Voor de praktijk is het van belang te weten hoe persoonlijkheidskenmerken samenhangen met iemands voorstelling en beleving van God, om daaruit af te kunnen leiden hoe deze eventueel positief beïnvloed kunnen worden in het kader van behandelingen in het werkveld van de psychiatrie, aldus drs. H. Stulp.

AANDACHT GEVEN AAN RELIGIEUS FUNCTIONEREN

Het is relevant om aandacht te geven aan religieus functioneren bij patiënten. Drs. H. Schaap (2008) legt uit dat het godsbeeld nauw samenhangt met vroege relationele ervaringen, relationele structuur, psychische gezondheid en religieuze cultuur. Dit omdat het inzicht geeft in de relationele dynamiek van een individu en in zijn of haar zelfbeeld en tegelijk laat zien hoe de relatie met God beleefd wordt en zo de betekenis van religieus gedrag verheldert. Het godsbeeld verdient een plaats in de klinische psychodiagnostiek. Daarnaast geldt dat het godsbeeld een bron van stress kan zijn voor de cliënt, maar ook een steunende factor en een bron van hoop, of zelfs de factor die het psychische evenwicht in stand houdt.

VOORLOPIGE VRAAGSTELLING

De voorlopige vraagstelling is te beantwoorden met een selectie van de data uit het lectoraatsonderzoek. Wij zijn geïnteresseerd in de vraag of het godsbeeld inderdaad beïnvloed wordt door de persoonlijkheid en de kerkelijke achtergrond. Normaliter wordt het godsbeeld sterk beïnvloed door de kerkelijke achtergrond. Het is mogelijk dat de persoonlijkheidsproblematiek deze relatie beïnvloedt/verstoort; om een voorbeeld te geven: een kerkgenootschap kan Gods liefde en genade benadrukken, maar vanuit persoonlijkheid kan er vooral sprake zijn van angst voor afwijzing (denk aan de ontwijkende persoonlijkheidsstoornis).

De voorlopige vraagstelling van dit onderzoek is:

Hoe hangt het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen samen met hun persoonlijkheid en hun kerkelijke achtergrond? En zijn deze verbanden anders bij jongvolwassenen met persoonlijkheidsproblematiek dan jongeren zonder persoonlijkheidsproblematiek?

1.2 THEORETISCHE INLEIDING

1.2.1 PERSOONLIJKHEID EN OBJECTRELATIETHEORIE

Met dit onderzoek zoomen wij onder andere in op de 'objectrelatietheorie':

'Onder objectrelatie wordt verstaan de innerlijke representatie van de relatie met een ander object c.q. persoon. Datgene wat verinnerlijkt wordt is geen pure replica van wat buiten in de externe realiteit aanwezig is. Er is een affectieve herinnering aan vastgekoppeld. Het is dus een interpretatie van de 'objectieve externe realiteit'. (Wolf, 1996)

In het begin van de ontwikkeling is er sprake van een symbiotische relatie tussen moeder en kind. Deze duurt tot de vijfde levensmaand van het kind. Na deze vijf maanden gaat het kind relaties aan met andere personen, ook wel objecten genoemd. Hier vindt dan het separatie-individuatieproces plaats. Hier worden de objectrelaties die het kind aangaat verwerkt en worden beelden en herinneringen opgeslagen. Deze beelden en herinneringen zijn bepalend voor de ontwikkeling naar volwassene. *"Als het kind start met verinnerlijken, slaat het nog niet het complete beeld van een persoon op, maar beelden van deelaspecten"*. Deze beelden bestaan uit: een beeld van zichzelf en een beeld van de relatie met het object. Bij een normale ontwikkeling zal er later een volledig beeld zijn van de moeder, een beeld van moeder als geheel met verschillende kenmerken. (Rigter, 2008) Kinderen leren om anderen en zichzelf steeds meer te zien als mensen met complexe en samenhangende eigenschappen en daarbij maken ze steeds minder gebruik maken van primitieve afweermechanismen. De kinderen weten steeds beter wat het verschil is tussen eigen gevoelens en informatie uit de buitenwereld. Als zich dat niet voldoende ontwikkelt, is er sprake van een meer pathologische persoonlijke persoonlijkheidsorganisatie.

Kernberg is een psychoanalist die heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de objectrelatietheorie. Hij heeft zogenoemde bouwstenen beschreven en ziet deze als kenmerkend voor de kwaliteit van het fundament van persoonlijkheid. De drie bouwstenen zijn: identiteit, afweer en realiteitstoetsing. Door middel van deze drie bouwstenen kan bepaald worden of iemand functioneert uit één van de volgende drie persoonlijkheidsorganisaties¹: borderline, psychotisch en neurotisch.

Kernberg beschrijft door middel van de objectrelatie deze drie persoonlijkheidsorganisaties. Deze worden hieronder kort toegelicht:

1. De neurotische persoonlijkheidsorganisatie: Hier is sprake van een goede realiteitstoetsing, voornamelijk rijpe afweervormen en een voldoende gedifferentieerd en geïntegreerd zelfbeeld en beeld van belangrijke anderen.

¹ Er is een verschil tussen persoonlijkheidsorganisaties en persoonlijkheidsstoornissen. Dit verschil ligt in de manier waarop een persoonlijkheidsorganisatie of persoonlijkheidsstoornis worden getypeerd.

Een persoon wordt met een persoonlijkheidsstoornis *gediagnosticeerd* als er een aantal gedragskenmerken te zien zijn. Een persoonlijkheidsorganisatie wordt *toegekend*. Dit wordt gedaan op basis van een inschatting van hoe een persoon op een 'dieper' liggend niveau (namelijk de psychische structuur) denkt, voelt en interpreteert.

2. De psychotische persoonlijkheidsorganisatie: Hiervan kan gesproken worden wanneer iemand zijn ervaringen niet aan de realiteit toetst, zoals bij wanen en hallucinaties. Een waan kan op verschillende manieren voorkomen. Bijvoorbeeld bij iemand die beweert dat hij altijd achtervolgd wordt.

Er wordt door de persoon iets gevoeld, gehoord of gezien dat er in werkelijkheid niet is (denk aan een stem). Deze voorbeelden komen vooral voor bij de schizo type en paranoïde persoonlijkheidsstoornis.

3. De borderline persoonlijkheidsorganisatie: Hier wordt van gesproken wanneer er wel een intacte realiteitstoetsing is, maar er sprake is van onrijpe of primitieve afweermechanismen. Dit zijn de manieren waarop mensen omgaan met spanning tussen wensen aan de ene kant en de eisen van realiteit aan de andere kant. Afweermechanismen zoals:

- Splitsen of zwart-wit- denken;
- Primitieve idealisatie of devaluatie (neiging om iemand te zien als almachtig);
- Loochening (van eigen gevoelens en gedragingen, gebeurtenissen of omstandigheden);
- Primitieve projectie of projectieve identificatie (hiervan is sprake wanneer de scheiding tussen ik en de ander erg vaag wordt en een lastig gevoel wordt beleefd als horend bij de ander, terwijl het je eigen gevoel is).

Naast dat er sprake is van primitieve afweermechanismen is er ook sprake van onrijpe objectrelaties. Ook wel identiteitsdiffusie genoemd, wat inhoudt: het ontbreken van een geïntegreerd beeld van zichzelf en anderen. Een persoon is niet in staat om tegenstrijdige aspecten van zichzelf of van anderen tegelijkertijd onder ogen te zien (Psychomirror, 2010).

Schematisch zien de drie bouwstenen er als volgt uit (de Jonghe, Mast & Smorenburg, 1994):

Figuur 1: De structurele organisatie volgens Kernberg (1984)

	Identiteitsdiffusie	Primitieve afweer	Realiteitstoetsing gestoord
Neurotische organisatie	–	–	–
Borderline organisatie	++	++	–
Psychotische organisatie	++	++	++

In dit onderzoek wordt de persoonlijkheid onderzocht door na te gaan wat het functioneren van de respondenten op deze verschillende aspecten (identiteitsdiffusie, afweer en realiteitstoetsing) is.

1.2.2 DE KERKELIJKE ACHTERGROND

Binnen dit onderzoek worden de kerkgenootschappen verdeeld in drie ‘hoofdstromingen’²: de orthodoxe kerkstroming, de midden-orthodoxe kerkstroming en de evangelisch-baptistische kerkstroming. In deze paragraaf wordt er een algemeen beeld weergegeven van deze kerkstromingen. De punten: prediking, Gods handelen en omgang met regels worden in deze paragraaf belicht.

DE ORTHODOXE KERKSTROMING

Binnen dit onderzoek worden tot de orthodoxe kerkstroming de volgende kerkgenootschappen gerekend: de Gereformeerde Gemeente, de Oudgereformeerde Gemeente en de Hersteld Hervormde Kerk.

PREDIKING

In de prediking van deze kerkgenootschappen zal er waarschijnlijk meer aandacht zijn voor leven in vrees voor God en het naleven van wetten en regels. Vergeleken met de andere twee kerkelijke stromingen, lijkt de toon waarop er over God gesproken wordt meer negatief te zijn. De toorn van God, Zijn straf en boosheid lijken een grote rol in te nemen. Dit kan voor een groot gedeelte te maken hebben met de gedachte van de uitverkiezing. Deze gedachte houdt in dat God al bepaald heeft welke mensen uitverkoren zijn om kinderen van Hem te zijn. De mens heeft hier zelf geen invloed op. De mensen die niet uitverkoren zijn, zijn voor eeuwig verloren. De verlossing van de zonde door de kruisiging van Jezus Christus kan binnen deze kerkelijke stroming gezien worden als een onverdiende genade, die gegeven kan worden aan enkele mensen die zijn uitverkoren. Deze uitverkorenen, die volgens de orthodoxe leer echt bekeerd zijn, mogen hierdoor aan het heilig avondmaal.

GODS HANDELEN

Een christen binnen de orthodoxe stroming gaat, vergeleken met de andere twee kerkelijke stromingen, meer uit van een God die regie heeft in de wereld en in het leven van mensen. Mensen lijken hier weinig tot geen invloed op te hebben en lijken vooral een passieve rol aan te nemen in de relatie met God. De mens ondergaat deze handelingen van God en stelt geen vragen aan God waarom Hij dit doet. Een voorbeeld hiervan is vaccinatie.

² De beschrijving van de drie hoofdstromingen is op basis van de kennis van de onderzoekers uitgewerkt. Er is een inschatting gemaakt welke verschillende opvattingen er bestaan over de verschillende aspecten van het godsbeeld. De beschrijving die op basis van eigen interpretaties gemaakt is, is bedoeld om een globale schets te geven van de drie hoofdstromingen. Deze zal niet volledig recht kunnen doen aan de daadwerkelijke omschrijving van de kerkstromingen. Andere specifieke kerkstromingen zijn overigens ook op deze wijze ingedeeld in dit onderzoek. Bij de vragenlijst van de TAT-GB was er bij de vraag naar kerkelijke lidmaatschap ook een antwoord beschikbaar voor *overige kerkgenootschappen*. De respondenten hebben echter een keuze gemaakt uit de gegeven kerkgenootschappen.

In een aantal orthodoxe kringen worden kinderen niet gevaccineerd, omdat volgens hen de mens hiermee ingaat tegen de wil van God. Als God wil dat een kind ziek wordt, is dat Gods wil en hangt het verloop hiervan van God af.

OMGANG MET REGELS

Binnen de orthodoxe kerk wordt er, vergeleken met de andere twee kerkelijke stromingen, meer nadruk gelegd op het naleven van regels en wetten. Zoals eerder beschreven is dit nodig om God niet toornig te maken. Als men niet aan Gods regels gehoorzaam is, kan God toornig worden en het leven van mensen onplezierig maken door middel van straffen of ziektes.

DE MIDDEN-ORTHODOXE KERKSTROMING

Binnen dit onderzoek worden tot de midden-orthodoxe kerkstroming de volgende kerkgenootschappen gerekend: de Protestantse Kerken Nederland, de Nederlands Gereformeerde Kerk, de Christelijk Gereformeerde Kerk, de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt Kerk en de Rooms Katholieke Kerk.

PREDIKING

In de prediking van de kerken die in dit onderzoek toegekend worden tot de midden-orthodoxe stroming wordt er, vergeleken met de orthodoxe kerkstroming, meer gesproken over de liefde van God. De genade van God en het offer van Jezus Christus lijken een belangrijke plaats in te nemen. Door het offer van Jezus Christus kunnen de mensen een relatie met God aangaan. Maar daarnaast lijkt er alsnog aandacht te worden gegeven aan de gevolgen van een leven zonder God. Dit kan betekenen dat een ongelovig mens voor eeuwig van God afgezonderd zal zijn, wat binnen deze kerken als de hel wordt aangeduid. Hierbij moet wel vermeld worden dat er wat betreft de prediking een verschil bestaat tussen de katholieke kerk en de protestantse kerken. Binnen de katholieke kerk wordt er, naast het offer van Jezus Christus, ook aandacht besteed aan het verlossende werk van heiligen (bijvoorbeeld Maria, de moeder van Jezus). De protestantse kerk wijst deze manier van prediking af en typeert dit als mensenverheerlijking. Dit wordt ook vermeld in de Heidelbergse Catechismus. Laatstgenoemde wordt gebruikt als belijdenisgeschrift en vormt samen met de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels, de drie formulieren van Enigheid. Deze formulieren worden vaak in de Nederlands Hervormde Kerk en in de Gereformeerde Kerken gebruikt en vormen de basis van de geloofsovertuiging.

GODS HANDELEN

Vergeleken met de orthodoxe kerkstroming is er binnen de midden-orthodoxe kerkstroming meer sprake van autonomie in de relatie tussen God en de mens. Er is meer sprake van een autonome mens met een eigen wil, gekregen van God. Deze is van invloed op zijn leven en dat van anderen. God wordt over het algemeen gezien als degene die de uiteindelijke zeggenschap heeft. Als er bijvoorbeeld sprake is van ziekte of tegenslag in het leven van een mens, dan kan hier een positieve betekenis aan gegeven worden. Tegenslag of ziekte kan vaak gezien worden als iets wat God de mens wil leren, of dat de christen in kwestie hier uiteindelijk beter uit zal komen.

OMGANG MET REGELS

Vergeleken met de evangelisch-baptistische kerkstroming, nemen regels en wetten binnen de midden-orthodoxe kerken een belangrijke rol in.

Het regelmatig voorlezen van de tien geboden op zondag en de eerdergenoemde drie formulieren van Enigheid, lijken over het algemeen een belangrijke plaats in te nemen binnen de dienst. Daarnaast lijkt er binnen deze kerkgenootschappen een nadruk te liggen op de gedachte dat de mens zijn geloof uitdraagt naar de wereld. De kerkganger moet in zijn dagelijkse leven het geloof uitdragen en niet alleen op zondag.

DE EVANGELISCH-BAPTISTISCHE KERKSTROMING

Onder de evangelisch-baptistische kerkstroming worden de baptistische en de evangelische gemeenten gerekend.

PREDIKING

In de evangelisch-baptistische kerkstroming lijkt er in de prediking meer stilgestaan te worden bij dankbaarheid voor God en de liefde van de Vader. Vergeleken met de andere twee kerkstromingen, wordt er minder over zonden gesproken. Er wordt vooral stilgestaan bij hoe men moet leven volgens de Bijbel en de dankbaarheid voor de relatie met de Heer. Er is bij een evangelische-baptistische kerkstroming niet sprake van een kerk, maar van een gemeente of evangeliegemeente. Het woord 'kerk' lijkt veel associaties op te roepen die herinneren aan ambtelijkheid, vormelijkheid en autoriteit. De evangelisch-baptistische kerk is minder liturgisch dan de orthodoxe en midden-orthodoxe kerkstromingen. Dat wil zeggen dat er meer voorkeur lijkt te zijn voor een laagdrempelige liturgie met meer aandacht voor gastvrijheid, interactie, enthousiasme en informaliteit. Het gaat daarbij meer om lofprijzing en de aanwezigheid van de Heilige Geest.

GODS HANDELEN

Evangelisch-baptistische gemeenten lijken meer aandacht te hebben voor het persoonlijke geloof en het geloof in een persoonlijke God. God is zichtbaar in het leven en heeft de hand in situaties. Er wordt gesproken over 'hand in hand' gaan met Jezus. Binnen de evangelische-baptistische kerkstroming lijkt de mens meer autonomie te hebben in de relatie met God en maakt men zelf de keus voor God. Dit uit zich onder andere in de volwassendoop, deze is gebaseerd op de eigen keus van de mens. Terwijl in de midden-orthodoxe en orthodoxe kerkstromingen de belijdenis wordt gezien als 'antwoord' op de doop waarin God zelf voor de mens koos. De Heilige Geest inspireert de mens om te getuigen van de Bijbel. Door middel van de aanwezigheid van de Geest wordt Gods Woord in de wereld verspreid.

OMGANG MET REGELS

In de relatie met God is er meer aandacht voor hoe God verlangt om met de mens een wederkerige, liefdevolle relatie te hebben. Binnen de evangelisch-baptistische kerkstroming lijkt er een groter verlangen om de kracht van de Geest te mogen ervaren. Als God de levende God is, lijkt het alsof de gelovigen ook iets van Hem mogen verwachten.

1.2.3 PERSOONLIJKHEIDSPROBLEMATIEK

Onder het begrip persoonlijkheid worden de unieke en duurzame denk- en gedragspatronen van een individu verstaan. Extreme varianten hiervan die leiden tot problemen thuis en op het werk worden persoonlijkheidsstoornissen genoemd (Vandereycken & Deth, 1997).

De DSM-V stelt een andere definitie voor persoonlijkheidsstoornis voor, namelijk: *'Personality disorders represent the failure to develop a sense of self-identity and the capacity for interpersonal functioning that are adaptive in the context of the individual's cultural norms and expectations'*. (Tartuffel, 2014). (Vertaling: *'Persoonlijkheidsstoornissen vertegenwoordigen het ontbreken van een gevoel van eigen identiteit en het vermogen tot interpersoonlijk functioneren dat aangepast is in het kader van de individuele culturele normen en verwachtingen'*).

De nieuwe definitie laat zien dat de persoonlijkheidspsychopathologie uitgaat van fundamentele stoornissen in het denken over zichzelf (het 'zelf' of de eigen identiteit) en de mogelijkheden en vaardigheden met betrekking tot interpersoonlijk functioneren (intermenselijke effectiviteit). Ten aanzien van de eigen identiteit kan hierbij gedacht worden aan het vastleggen van duidelijke grenzen tussen ervaringen van zichzelf en anderen; de capaciteit tot zelfreflectie; de regulering van eigenwaarde en zelfrespect; een gevoel van autonomie; een reële zelfbeoordeling. Bij interpersoonlijk functioneren kan gedacht worden aan problemen met empathie, intimiteit of het samenwerken met anderen. Mensen met een persoonlijkheidsstoornis zijn structureel niet in staat om de taken waar zij zich in het dagelijkse leven voor gesteld zien goed uit te voeren (Tartuffel, 2014).

De DSM-IV onderscheidt tien discrete persoonlijkheidsstoornissen, een persoonlijkheidsstoornis niet anderszins omschreven (NAO), en twee voorwaardelijke persoonlijkheidsstoornis diagnoses.

De persoonlijkheidsstoornissen worden samengevoegd in drie clusters: A, B en C (afbeelding 1). (Vandereycken, Hoogduin & Emmelkamp 2008) afbeelding 1

Cluster	Omschrijving	Bijhorende persoonlijkheidsstoornissen
Cluster A	Vreemde, excentrieke cluster	Paranoïde Schizoïde Schizo typisch
Cluster B	Dramatische cluster	Borderline Antisociaal Theatraal Narcistisch
Cluster C	Angstige cluster	Afhankelijk Ontwijkend Dwangmatig
NAO	Persoonlijkheidsstoornis niet anderszins omschreven	Gemengd Atypisch Depressief Negativistisch

De eerste groep wordt gekenmerkt door vreemde of excentrieke gedragingen. Deze groep stoornissen lijkt sterk op schizofrenie, maar wanen en hallucinaties ontbreken. De tweede groep heeft dramatische, emotionele, of onvoorspelbare gedragingen gemeen en bestaat uit antisociale, borderline, theatrale en narcistische persoonlijkheidsstoornissen. Bij de derde groep staat angst centraal en bestaat uit vermijdende, afhankelijke en dwangmatige persoonlijkheidsstoornissen. Persoonlijkheidsstoornissen ontstaan door een wisselwerking van biologische, psychologische en sociale factoren. Sommige karaktertrekken lijken aangeboren, terwijl vermoedelijk ook bepaalde neurotransmitters en specifieke delen van de hersenen bij sommige persoonlijkheidsstoornissen een rol spelen. Volgens psychodynamische theorieën ligt de oorzaak van verschillende persoonlijkheidsstoornissen in traumatische jeugdervaringen.

De resultaten van behandeling bij persoonlijkheidsstoornissen zijn beperkt. Ingrijpende en blijvende veranderingen komen zelden voor. Een aantal persoonlijkheidsstoornissen wordt vanaf het veertigste levensjaar vanzelf minder. (Vandereycken & Deth, 1997)

DSM – CLASSIFICATIE

In de nieuwste versie van de DSM-classificatie (DSM-V) wordt persoonlijkheidspathologie op een hele andere manier beschreven en weergegeven. Er wordt een grote verandering van de persoonlijkheidspathologie voorgesteld met kernstoornissen in het functioneren van de persoonlijkheid, pathologische persoonlijkheidskenmerken en prominente pathologische persoonlijkheidstypen. Een persoonlijkheidsstoornis wordt gediagnosticeerd als er sprake is van een ernstige of extreme kernstoornis en als er aan pathologische kenmerken en andere criteria zijn voldaan.

In plaats van de 10 persoonlijkheidsstoornissen uit DSM-IV (¹), heeft DSM-V het systeem sterk vereenvoudigd door ze terug te brengen tot slechts vijf basistypen, die ook op een andere manier worden beschreven.

Het gaat om de volgende vijf typen:

1. Antisocial/Psychopathic / het antisociale/psychopathische type;
2. Avoidant / het ontwijkende type;
3. Borderline / het borderline type;
4. Obsessive-Compulsive / het obsessief compulsieve type;
5. Schizotypal / het schizo-typische type.

In dit gedeelte zal een korte beschrijving van de bovenstaande vijf persoonlijkheidsstoornissen gegeven worden. De antisociale/psychopathische types zijn arrogant en egocentrisch, hebben een opgeblazen zelfgevoel en er is sprake van een diepgaand patroon van misbruik maken van andere mensen. Ontwijkende types zijn geremd in het aangaan en onderhouden van relaties en contacten in verband met verlegenheid en de angst voor afwijzing. De borderline types vertonen affectlabiliteit, impulsiviteit, een chronisch gevoel van leegte en ze zijn bang voor afwijzing. Obsessief-compulsieve types zijn hyper-gefocusd op details en zijn extreem koppig, rigide en moralistisch. Schizo typische types worden gekenmerkt door eigenaardige overtuigingen, merkwaardige gedachten en spraak, en zonderling gedrag. De verdeling in het A-B-C cluster blijft wel hetzelfde (Tartuffel, 2014).

Het nieuwe model is niet eenvoudig. Het vereist kennis van psychodynamische constructen, hechtingsmodellen inclusief mentaliseren en behandelingsmodellen. GZ-psychologen, psychotherapeuten, klinisch psychologen, psychiaters en klinisch neuropsychologen moeten anders gaan denken: *van denken in stoornissen naar denken in dimensies en trekprofielen en in trans diagnostische concepten als internaliseren versus externaliseren* (Vulto, 2013).

1.2.4 GODSBEELDEN EN EERDERE ONDERZOEKEN

DEFINITIE GODSBEELDEN

Binnen dit onderzoek wordt de term godsbeelden veelvuldig gebruikt. Voor het begrip godsbeeld wordt de definitie gehanteerd die drs. H. Schaap (2012) gebruikt: *‘Hierbij gaat het om God (of het goddelijke) zoals iemand dat persoonlijk ervaart, ofwel de betekenis die God voor iemand heeft’*.

GODSBEELD

In haar onderzoek naar het godsbeeld in relatie tot autistische trekken en kerkelijke achtergrond, geeft drs. H. Schaap (2012) aan dat het godsbeeld van een persoon een kernaspect is van hoe diegene zijn religie beleeft.

Drs. H. Schaap beschrijft dat het godsbeeld zowel een affectief als een cognitief niveau kent. Bij het affectieve niveau gaat het om het emotionele verstaan van God en om de subjectieve ervaringen met betrekking tot God. Deze affectieve dimensie van het godsbeeld ontwikkelt zich in de relationele ervaringen van een persoon. Hierbij nemen ouders en andere belangrijke personen een grote rol in.

Daarnaast beschrijft drs. H. Schaap ook het cognitieve niveau. Dit niveau is meer rationeel en heeft een objectief karakter. Het wordt gevormd door wat iemand leert over God in feitelijke termen.

Dat wat een persoon geleerd heeft over God heeft een verband met de leer over God die aanwezig is vanuit zijn socialisatie, en de religieuze cultuur (bijvoorbeeld kerkgemeenschap) waarin iemand is opgegroeid.

Op basis van deze theorie kan gezegd worden dat iemands godsbeeld verweven is met zijn levensgeschiedenis en met zijn psychische beleving. Het geeft inzicht in de affectieve kwaliteit van de relatie tussen God en een individu. Maar ook in de betekenis van religieus gedrag van een individu.

EERDERE ONDERZOEKEN

Drs. H. Schaap heeft in 2008 ook onderzoek gedaan naar het godsbeeld in relatie tot psychische gezondheid en religieuze cultuur (Schaap, 2008).

Binnen dit theoretische onderzoek gebruikt drs. H. Schaap de theorie van Rizutto en eerdere onderzoeken om haar hypothese te ondersteunen. De theorie van Rizutto gaat uit van de samenhang tussen het godsbeeld en de vroege ouderlijke interacties van een persoon. Daarnaast besteedt Rizutto ook aandacht aan de rol van de religieuze achtergrond bij de vorming van het godsbeeld. De interactie tussen deze twee kanten van het godsbeeld (namelijk affectief en cognitief) wordt benadrukt binnen het onderzoek van drs. H. Schaap. Daarnaast wordt er door middel van het aanhalen van eerdere empirische onderzoeken de relatie tussen de religieuze achtergrond van een persoon en zijn geestelijke gezondheid beschreven.

In het artikel benoemt drs. H. Schaap de theorie van Rizutto. Rizutto is een Argentijns-Amerikaanse psychoanalytica uit de school van de objectrelatie theorie. In haar boek *The Birth of the Living God* (1979) beschrijft Rizutto het psychodynamische denken over godsbeelden. Zij geeft aan dat het godsbeeld een transitioneel object is dat op een paradoxale manier zowel subjectief als objectief is. In de volgende alinea's zal ingegaan worden op deze subjectieve en objectieve kant van het godsbeeld en de ontwikkeling hiervan.

Rizutto beschrijft dat de subjectieve kant van het godsbeeld gevormd wordt tijdens de kinderjaren van een persoon. Deze vormt tevens de basis voor het godsbeeld. Omdat God 'onzichtbaar' is voor het kind, wordt dit godsbeeld gevormd uit de representaties van de mensen die het kind kent met dezelfde trekken; de ouders. Deze vroege relationele ervaringen worden opgeslagen in het onbewuste en worden verbonden met de wijze waarop God wordt ervaren. Rizutto geeft verder aan dat daarnaast het godsbeeld ook verbonden is met het zelfbeeld van een persoon. Daarom bevat het godsbeeld ook kenmerken die overeenkomen met iemands persoonlijke wensen en behoeftes. Deze kant van het godsbeeld wordt het affectieve niveau van het godsbeeld genoemd. Met de objectieve kant van het godsbeeld wordt bedoeld dat het godsbeeld niet alleen gecreëerd wordt door het kind, maar dat zijn omgeving (ouders en kerkelijke cultuur) hier ook invloed op heeft.

Als het kind te maken krijgt met de religieuze cultuur, is er al een godsbeeld gevormd bij hem. Het kind staat voor de taak om de persoonlijke God te verbinden met de God zoals die aanwezig is binnen de kerkelijke cultuur. Deze objectieve kant van het godsbeeld wordt ook het cognitieve aspect genoemd.

Empirisch onderzoek heeft uitgewezen dat de religieuze cultuur invloed heeft op het godsbeeld. (Schaap, 2008). Dit verband kan verklaard worden uit het feit dat de religieuze cultuur de context is waarin het persoonlijke godsbeeld wordt gevormd. Hoe meer autoriteit er voorkomt binnen de religieuze cultuur, des te meer normen er verbonden zijn aan het godsbeeld. Dit betekent hoe een persoon 'zou moeten' geloven, en hoe God gezien 'moet worden', meer vastgesteld staat binnen de kerkelijke cultuur. Dit wordt ook wel het normatieve godsbeeld genoemd. Hierdoor heeft een persoon minder vrijheid om zelf zijn godsbeeld te kunnen invullen. Het verschil tussen persoonlijk en normatief godsbeeld bleek samen te hangen met psychische gezondheid en kerkelijke dominantie (Schaap, 2008).

Uit een eerder onderzoek (Schaap, Jonker, Eurelings-Bontekoe en Zock, 2008) kwam naar voren dat de respondenten een verschil hebben ervaren tussen het persoonlijke en normatieve godsbeeld. De 544 respondenten van het onderzoek hadden het gevoel dat zij meer positieve gevoelens tegenover God zouden moeten hebben, in plaats van negatieve gevoelens. En dat zij daarnaast Gods handelen meer als ondersteunend, heersend of straffend zouden moeten zien, in plaats van passief. Dit verschil tussen het persoonlijke en het normatieve godsbeeld bleek samen te hangen met psychische gezondheid en kerkelijke achtergrond. In het voorgenoemde onderzoek gaven psychiatrische patiënten aan dat zij het gevoel hadden dat zij minder angst en boosheid zouden moeten ervaren. Daarnaast gaven de orthodoxe en de bevindelijk gelovige respondenten (met name de patiënten) aan, dat zij een negatiever godsbeeld hadden dan eigenlijk was toegestaan. Dit verschil hoeft echter niet als een conflict beleefd te worden door een persoon.

Er was geen sprake van een conflictgevoel als het geloof een minder belangrijke rol innam bij de respondent, en als het opleidingsniveau lager was (Schaap, 2008).

Als er wel sprake was van conflictueuze gevoelens wat betreft dit verschil, dan hielden deze verband met de psychische gezondheid van een persoon. In het voorgenoemde onderzoek ervoeren psychiatrische patiënten meer conflict in hun godsbeeld dan niet-patiënten. Daarnaast gaven de patiënten aan dat de mate waarin hun persoonlijke geloofsbeleving botste met de als normatief waargenomen geloofsbeleving beïnvloed werd door hun kerkelijke achtergrond (Schaap, Jonker, Eurelings-Bontekoe en Zock, 2007).

Dit verband tussen het godsbeeld en psychische gezondheid, heeft niet alleen te maken met het ervaren verschil en conflict tussen de persoonlijke en normatieve godsbeeld, maar het is ook een algemeen gegeven voor psychiatrische patiënten. In een steekproef met 804 respondenten (waarvan er 244 in therapie waren) gaven patiënten meer negatieve dan positieve kenmerken aan in hun godsbeeld. Daarnaast hebben zij meer angst en boosheid ten opzichte van God ervaren. In de groep van de respondenten die geen psychiatrische patiënt waren, heerste het beeld van een liefhebbende God die ook heerst en regels stelt. Bij de patiënten werd een godsbeeld aangegeven van een dominante God die angst opriep en geen ruimte liet voor positieve gevoelens. (Schaap, Jonker, Eurelings-Bontekoe en Zock, 2008).

DE ROL VAN GODSBEELDEN IN DIT ONDERZOEK

In dit onderzoek worden de eerder genoemde affectieve en cognitieve aspecten van het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen met persoonlijkheidsproblematiek bestudeerd. Dit wordt gedaan door te onderzoeken of het godsbeeld, zoals dat gemeten wordt met het meetinstrument dat drs. H. Stulp heeft ontwikkeld, samenhangt met de persoonlijkheidsstoornissen van christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek. Daarnaast wordt er onderzocht of er sprake is van een eventuele samenhang tussen het godsbeeld en de kerkelijke achtergrond van christelijke jongvolwassenen met persoonlijkheidsproblematiek.

1.3 PROBLEEMOMSCHRIJVING

1.3.1 PROBLEEMOMSCHRIJVING EN VOORLOPIGE DOELSTELLING

Het lectoraat Zorg en Zingeving van de Viaa (Gereformeerde Hogeschool) te Zwolle doet onderzoek naar een meetinstrument voor godsbeelden, de TAT-GB. Eén van de veronderstellingen in dit onderzoek is dat het godsbeeld samenhangt met belangrijke kenmerken van de persoonlijkheid. In de literatuur wordt beschreven dat de kerkelijke achtergrond het godsbeeld beïnvloedt. Hoe dit er uitziet en/of eventuele verbanden anders zijn bij mensen met persoonlijkheidsproblematiek, is nog onduidelijk. In dit onderzoek wordt aan de hand van de beschikbare data getracht om hier meer inzicht in te verkrijgen.

1.3.2 CENTRALE VRAAGSTELLING

De vraagstelling van dit onderzoek luidt als volgt:

Hoe hangt het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen samen met hun persoonlijkheidsorganisatie en hun kerkelijke achtergrond? En zijn deze verbanden anders bij jongvolwassenen met persoonlijkheidsproblematiek dan bij jongeren zonder persoonlijkheidsproblematiek?

1.3.3 DEELVRAGEN

In dit onderzoek zijn de volgende 2 deelvragen opgesteld:

1. In hoeverre speelt de kerkelijke achtergrond een rol bij het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek?

Door deze deelvraag komen wij te weten of er sprake is van samenhang tussen het godsbeeld en de kerkelijke achtergrond. Zo gaan wij na of (bijvoorbeeld) de jongvolwassenen met een evangelisch-baptistische achtergrond de TAT-GB op een andere manier gescoord hebben, dan de jongvolwassenen die onderdeel uitmaken van de Gereformeerde Gemeenten.

2. Hoe is de samenhang tussen de persoonlijkheidsorganisatie en godsbeelden bij christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek?

Met deze deelvraag willen wij onderzoeken of de persoonlijkheidsorganisaties een rol spelen bij het godsbeeld van een christelijke jongvolwassene met persoonlijkheidsproblematiek. Dit gaan wij onderzoeken door middel van de 'drie bouwstenen': identiteit, afweer en realiteitstoetsing.

1.4 BEGRIPSAFBAKENING

DOELGROEP

De doelgroep van dit onderzoek zijn christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek in de leeftijd van 17 tot 30 jaar.

GODSBEELDEN

Onder het begrip godsbeelden wordt er verstaan wij hoe een persoon God persoonlijk ervaart, anders gezegd: de betekenis die God voor iemand heeft (Schaap, 2008).

KERKELIJKE ACHTERGROND

Met de kerkelijke achtergrond worden (wat betreft dit onderzoek) drie verschillende kerkstromingen onderscheiden:

- De orthodoxe kerkstroming
- De midden-orthodoxe kerkstroming
- De evangelisch-baptistische kerkstroming

Onder de orthodoxe kerkstroming vallen de volgende kerkgenootschappen: de Gereformeerde Gemeente, de Oudgereformeerde Gemeente en de Hersteld Hervormde Kerk.

Met de midden-orthodoxe stroming worden de Protestantse Kerk Nederland, de Nederlands Gereformeerde Kerk, Rooms Katholieke Kerk, de Christelijk Gereformeerde kerk en de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt onderscheiden. Onder de evangelisch-baptistische kerkstroming vallen uitsluitend de evangelische en de baptistische kerkgenootschappen. Door middel van de uitkomsten wordt er onderzocht wat de eventuele samenhang is tussen de kerkelijke achtergrond van de jongvolwassene en zijn persoonlijkheidsorganisatie.

ONDERZOEKSGROEP

De onderzoeksgroep bestaat uit: Adriana de Bruine, Henrieke Souman, Nienke Werkman en Hilde van Winkoop, 4^ejaars studenten SPH aan de Viaa (Gereformeerde Hogeschool) te Zwolle.

OPDRACHTGEVER

De opdrachtgever van dit onderzoek is drs. H. Stulp van het lectoraat Zorg en Zingeving, van de Viaa (Gereformeerde Hogeschool) te Zwolle.

PERSOONLIJKHEIDSORGANISATIE

Hieronder vallen de drie 'pijlers': neurotisch, psychotisch en borderline persoonlijkheidsorganisaties. Door middel van deze organisaties kan worden onderzocht of dit invloed heeft (gehad) op het godsbeeld van de jongvolwassenen. Dit wordt gedaan door middel van drie bouwstenen (beschreven door Kernberg), welke zijn: identiteit, afweer en realiteitstoetsing.

PERSOONLIJKHEIDSPROBLEMATIEK

Hiervoor wordt de definitie van Tartuffel (2014) gehanteerd: *'Persoonlijkheidsstoornissen vertegenwoordigen het ontbreken van een gevoel van eigen identiteit en het vermogen tot interpersoonlijk functioneren dat adaptief is in het kader van de individuele culturele normen en verwachtingen'*.

HOOFDSTUK 2. METHODE

2.1 ONDERZOEKSGROEP

2.1.1 POPULATIE

De doelgroep van dit onderzoek bestaat uit christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek, in de leeftijd van 17 tot 30 jaar. De jongvolwassenen met persoonlijkheidsproblematiek staan onder behandeling bij de christelijke GGZ-instelling Eleos.

2.1.2 STEEKPROEF

De steekproef van dit onderzoek is genomen door drs. H. Stulp. De beoogde steekproefgrootte van zowel de klinische als de niet-klinische groep is voor het lectoraatsonderzoek bepaald op 70. Voor de niet-klinische groep zijn er christelijke studenten geworven uit de omgeving van Zwolle die een MBO- of HBO studie volgen. Zij studeren aan het Menso Alting College in Zwolle of aan de Viaa (Gereformeerde Hogeschool) in Zwolle en/of zijn lid van één van de christelijke studentenverenigingen uit Zwolle (NSZ, Ichthus en Absens Carens).

Tevens zijn er respondenten geworven onder leden van de Bazuinkerk te Kampen (Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt). Deze jongvolwassenen volgen een opleiding, hebben een baan of zijn werkzoekend.

2.1.3 VOORWAARDEN

Er kon deelgenomen worden aan dit onderzoek onder een aantal voorwaarden. Deze voorwaarden stelden dat de respondenten binnen de leeftijdscategorie moesten passen, dat zij aan konden geven dat ze christen zijn en dat zij niet in een behandelingstraject voor psychische problemen zaten of binnenkort zouden gaan.

2.1.4 BESCHRIJVING VAN DE RESPONDENTEN

In dit onderzoek zijn van 37 respondenten de scores op de TAT-GB bepaald. Over deze respondenten gaat dit onderzoek. Het betreft hier 15 respondenten uit de niet-klinische groep en 22 respondenten uit de klinische groep. Dit is door het feit dat de andere 39 respondenten nog niet zijn benaderd of onderzocht.

Omdat de op dit moment beschikbare data nog maar een klein deel vormen van de uiteindelijk beoogde steekproef, zal duidelijk zijn dat de representativiteit van beide steekproeven in dit onderzoek matig is. Er is een redelijke kans dat bepaalde verbanden die wel bestaan, in dit onderzoek niet gevonden worden of andersom, dat eventueel te vinden verbanden op toeval berusten.

2.2 MEETINSTRUMENTEN

2.2.1 MEETINSTRUMENT TAT-GB (THEMATISCHE APPERCEPTIE TEST GODSBEELDEN)

Het meetinstrument TAT-GB is ontwikkeld door drs. H. Stulp en wordt gebruikt voor het meten van godsbeelden.

BETROUWBAARHEID

De betrouwbaarheid van dit onderzoek wordt o.a. bepaald door de betrouwbaarheid van het meetinstrument wat gebruikt wordt voor het scoren van de vijf schalen, de TAT-GB. Het onderzoek dat vorig jaar gedaan is door vier HBO-V studenten van de Gereformeerde Hogeschool (Viaa) heeft als titel *'Godsbeeld en persoonlijkheidsorganisatie'*. In het onderzoek hebben zij onderzocht of het ontworpen meetinstrument TAT-GB een betrouwbaar meetinstrument is. Er wordt geconstateerd dat de TAT-GB een (gedeeltelijk) goed en betrouwbaar meetinstrument is. Door drs. H. Stulp wordt momenteel nog onderzocht of dit daadwerkelijk zo is.

BEGRIPSVALIDITEIT

De begripsvaliditeit wordt vergroot door het bewijs dat we meten wat we willen meten. Het meetinstrument is gebaseerd op een vergelijkbaar instrument voor het vaststellen van kenmerken van objectrelaties met betrekking tot menselijke objecten, de TAT en de SCORS. De validiteit wordt in het brede onderzoek van het lectoraat onderzocht. Dit betekent dat er voorzichtig moet worden omgegaan met het interpreteren van eventuele uitkomsten.

De TAT-GB sluit nauw aan bij de TAT en het SCORS-scoringsstelsel van Westen. Westen (2002) ontwikkelde dit scoringsstelsel om zowel objectrelaties als sociale cognities af te leiden uit projectief materiaal. Beiden beïnvloeden het interpersoonlijke functioneren. Het kan toegepast worden op zowel TAT-narratieven en andere narratieve data (Cardoen, 2008). Dit scoringsstelsel werkt op basis van een schaalstelsel. De verschillende schalen laten toe om dynamische facetten van de persoonlijkheid te onderzoeken. (Cardoen, 2008).

Voor de TAT-GB zijn er 15 platen geconstrueerd door drs. H. Stulp. Deze afbeeldingen zijn van het internet gehaald en gecombineerd met zelfgemaakte foto's. De gedachte achter deze platen is dat er zingevingvragen, spirituele ervaringen en religieuze ervaringen worden opgeroepen (Stulp, 2012). Om een beeld te krijgen van de platen worden in onderstaande tabel de platen omschreven. *De afbeeldingen van de platen kunt u vinden in bijlage 2 van dit onderzoeksverslag.*

Plaat nr.	Uitleg
1	Op deze plaat staat een caravan. Er ligt een kleed op de grond waar een mand naast staat. Drie personen hebben hun handen gevouwen. Een kind zit op het kleed en pakt iets uit de mand.
2	Op deze plaat staat Jezus afgebeeld met een aantal kinderen om zich heen. Er staat op de voorgrond een jongen die op krukken loopt.
3	Een man zit bij een graf en op de achtergrond loopt een vrouw met een kinderwagen.
4	Op de plaat is een ziekenhuisbed te zien met een persoon erin. Er zit iemand naast en door het raam is een speeltuin zichtbaar.
5	Een vrouw met 4 kinderen. De vrouw zit in de keuken en lijkt bedenkelijk te kijken. Er ligt een boek open op tafel en de kinderen zijn allemaal ergens mee bezig.
6	Een traditioneel ingerichte kerk. Een dominee staat met gebalde vuist op de kansel te spreken voor de kerkgangers. Aan de kansel hangen de 10 geboden. Op de voorgrond zit een meisje schijnbaar aandachtig te luisteren.
7	Een buitenaanzicht van een traditionele kerk. Het lijkt alsof de kerk begint. Er is een man aan het bellen in een luxe auto met open dak.
8	Een vrouw zit op de vloer in een kamer met een fles wijn, een boek en verscheurde foto's om haar heen. Boven de open haard hangt een groot kruis.
9	Een inzegening van een huwelijk. De priester spreekt de gemeente toe. Het bruidspaar kijkt elkaar aan. De bruid lijkt zwanger.
10	Een man op zee. De man heeft een verstard gezicht en heeft zijn mond open. Hij heeft een roer vast. Op de achtergrond zijn een hoge golf en een regenboog zichtbaar.
11	Avondmaal. Er staat een gedekte avondmaalstafel. Een persoon schenkt de wijn in. Aan het hoofdeinde zit een man die uit de toon valt door zijn verschijning.
12	Een donkere zolderkamer. Een persoon ligt op bed tussen allerlei spullen (onder andere een geopende koffer, een pistool en naalden). Het lijkt alsof er door het zolderraam een persoon toekijkt.
13	Er staat een vliegtuig waar mensen met behulp van een trap instappen. Op de voorgrond is een man te zien die een kruisje vasthoudt en hiernaar kijkt.
14	Op deze plaat is een man te zien met gebalde vuisten en omhoog geheven armen. De man heeft een vertrokken gezicht. Er staat iets in de brand naast/achter de man.
15	Drie personen staan in het water. Ze zijn alle drie in het wit gekleed en de middelste persoon heeft zijn armen uitgestrekt omhoog. Er lijkt sprake te zijn van de doop.

Het verhaal over de afbeelding moet aan de hand van de volgende 4 vragen worden verteld:

1. Wat gebeurt er op de afbeelding?
2. Wat is de aanleiding?
3. Wat denken en voelen de personen op de afbeelding?
4. Hoe loop het verhaal af?

De wijze waarop de respondent zijn verhaal vertelt, zegt iets over zijn persoonlijkheid. Door middel van een scoringssysteem, de Social Cognition and Object Relations Scales (SCORS), wordt er betekenis gegeven aan de narratieven (Cardoen, 2008).

2.2.2 DE VIJF SCHALEN

De vertelde verhalen worden gescoord op verschillende schalen met een voor godsbeelden aangepaste versie van het scoresysteem SCORS: 'Social Cognition and Object Relations Scales'. De schalen van 1 tot en met 5 worden hieronder beschreven.

SCHAAL 1: COMPLEXITEIT VAN DE RELATIE MET GOD (CRG)

Deze schaal meet de mate waarin de persoon een duidelijk onderscheid aanbrengt tussen het eigen perspectief en dat van God; God ziet als iemand met stabiele, duurzame, meerdimensionale disposities, met complexe motieven en subjectieve ervaringen.

De kernvraag bij deze dimensie is: *Hoe wordt God omschreven?*

Bij het scoren ligt de focus op wat door het karakter en/of verteller aan God expliciet wordt toegeschreven aan eigenschappen, mentale toestanden, bedoelingen, gevoelens, etc.

Het is niet de bedoeling om dit af te leiden uit het gedrag of de gevoelens van menselijke karakters. Er wordt gescoord tussen niveau 1 en 5:

- 1) De representatie van God is slecht gedifferentieerd; persoon onderscheidt niet tussen eigen gedachten en gevoelens en die van God.
- 2) Beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden kennen weinig subtiliteit of complexiteit; beschrijvingen zijn eenvoudig en inconsistent. De persoon kan God zien als alleen goed of alleen slecht.
- 3) Er is sprake van beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden van God, maar deze zijn stereotype en missen diepte. De ideeën over Gods duurzame eigenschappen zijn eendimensionaal of erg algemeen.
- 4) Er is sprake van een besef van de complexiteit van God en van de verschillende eigenschappen van God. Deze verschillende eigenschappen worden nog niet begrepen als onderdelen van een samenhangend geheel, waarbij er spanning tussen de verschillende eigenschappen kan optreden of de eigenschappen in verschillende situaties op verschillende manieren naar voren kunnen komen.
- 5) Beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden van God zijn rijk en complex; er is sprake van een besef van de verschillende eigenschappen van God die met elkaar samenhangen en op een unieke manier in Zijn handelen in specifieke situaties naar voren kan komen.

SCHAAL 2: AFFECTOON RELATIE MET GOD (ARG-karakter/ARG-verteller)

Deze schaal meet de affectieve kwaliteit van de representaties van God en van de relaties met God. Hij probeert vast te stellen in welke mate de persoon van God boosaardigheid of vijandigheid verwacht, of de relatie met God basaal als goedaardig en verrijkend ziet.

Vooralsnog wordt vanuit twee perspectieven gescoord: vanuit het perspectief van het centrale karakter en vanuit het perspectief van de verteller.

De kernvraag bij deze schaal is: *In welke mate ervaart het karakter negatieve, dan wel positieve gevoelens in de relatie met en/of ten aanzien van God? En in tweede instantie: Hoe kijkt de verteller in dit opzicht tegen God aan?*

Er wordt gescoord tussen niveau 1 en 5:

- 1) Er is sprake van een boosaardige God. De woede van God is niet een specifieke reactie op bepaald gedrag van het karakter, het is veel meer hoe God volgens karakter of verteller is. Deze boosheid is niet of nauwelijks af te wentelen.
- 2) De boosheid van God is bedreigend en kan leiden tot een erg onaangenaam leven, maar het overweldigt het karakter of de verteller niet totaal.

Of er is sprake van diepe eenzaamheid omdat God volgens het karakter of de verteller niet helpt. Beschrijvingen van God en van de relatie(s) met God zijn onplezierig of vijandig; de personen kunnen zich in de relatie met God pijnlijk alleen voelen.

- 3) Beschrijvingen van God en van de relatie(s) met God hebben zowel positieve als negatieve elementen, maar over het geheel is er sprake van een mild negatieve toon.
- 4) De relatie met God wordt als vlak of neutraal beleefd. Belangrijk is dat niet duidelijk is of positieve gevoelens of negatieve gevoelens overheersen.
- 5) De persoon heeft positieve gevoelens ten opzichte van God, heeft het gevoel op Hem te kunnen rekenen en verwacht ook dat God hem of haar goedgezind is, van hem of haar houdt.

SCHAAL 3: INVESTEREN RELATIE MET GOD (IRG)

Deze schaal meet de mate waarin de relatie met God slechts wordt gezien als een middel om de eigen behoeften te bevredigen tegenover de mate waarin er sprake is van een toegewijde relatie die op zichzelf als waardevol wordt beleefd.

De kernvraag bij deze schaal is: *Wat is de motivatie voor het contact met God en in welke mate wordt hierin emotioneel geïnvesteerd?*

Er wordt gescoord tussen niveau 1 en 5:

- 1) Er is sprake van een sterke egocentrische instelling; de eigen behoeften staan centraal en er wordt alleen een relatie aangegaan als dit in dienst staat van de eigen behoeftebevrediging, waarbij er geen enkele notie is dat hieraan iets niet juist is, of waarbij zelfs aan het bestaan van God voorbij wordt gegaan.
- 2) Beschrijvingen van de relaties met God zijn emotioneel wat oppervlakkig. Relaties kunnen duurzaam zijn, maar missen diepte. Er is besef van spanning tussen eigen wensen en behoeften en de verwachtingen van God, maar de eigen behoeftebevrediging staat voorop.
- 3) Beschrijvingen van de relaties met God geven blijk van plichtmatige betrokkenheid. Het God naar de zin maken, geaccepteerd willen worden en Zijn regels opvolgen zijn duidelijke doelen die het directe zelfbelang overstijgen.
- 4) Er is sprake van een duidelijke innerlijke overtuiging waardoor het karakter –wat emotionele investering betreft- ook van zichzelf en eigen verlangens af kan zien als deze op gespannen voet staan met de relatie met God. Hierbij ligt de nadruk op instemming met de regels, eisen en verwachtingen van God; willen doen wat goed is, ook al kost dat moeite.
- 5) Er is sprake van een diepe, toegewijde relatie; er wordt genoten van de relatie met God om de relatie zelf; er is besef van wederkerigheid wat inhoudt dat er ook besef is van het verlangen van God om contact met de persoon te hebben.

SCHAAL 4: OMGANG RELIGIEUZE REGELS (ORR)

De schaal meet de mate waarin de persoon zich laat leiden door religieuze regels, normen en waarden en de mate waarin er sprake is van innerlijke toewijding hieraan.

De kernvraag bij deze schaal is: *Is er sprake van zich al dan niet houden aan religieuze regels en gebruiken; en hoe wordt daar door karakter of verteller tegenaan gekeken?*

Er wordt gescoord tussen niveau 1 en 5:

- 1) Geeft blijk van een relatieve afwezigheid van het besef van goed-of afkeuring door God; kan antisociale, manipulatieve of agressieve daden beschrijven zonder enig besef dat dit in de ogen van God problematisch is.
- 2) Er is enige notie van goed en kwaad, van goed- of afkeuring door God, maar de persoon laat zich hier nauwelijks tot niet door leiden. Er is sprake van (enig) besef van goed- of afkeuring door God, (persoonlijk of indirect doordat iets tegen zijn regels en wetten ingaat), maar er is sprake van weinig echte emotionele investering in waarden, er is weinig vermogen om schuld te voelen en de pogingen om zich aan de regels te houden zijn afwezig of halfslachtig.
- 3) Doen zoals het hoort omdat God het zo wil, lijkt de belangrijkste reden te zijn om zich aan Gods regels te houden; de nadruk op de regels op zich is groter dan de aandacht voor de relatie met God; er is sprake van een zeker schuldgevoel wanneer de regels overtreden worden. Het goede doen om zo Gods goedkeuring te verdienen en afkeuring of straf te vermijden, kan een belangrijke oriëntatie zijn.
- 4) De persoon wil duidelijk zijn best doen om te leven zoals God het van hem of haar vraagt, hij is het eens met deze regels en ervaart schuld ten opzichte van God bij overtreding; er is sprake van respect/ontzag voor God als autoriteit.
- 5) Er is bij overtreding van regels, principes, normen en waarden sprake van een rijp schuldgevoel ten opzichte van God. De persoon beleeft er verdriet of pijn aan dat hij regels, normen of waarden heeft overtreden die hij ook echt verinnerlijkt heeft en waar hij betrokken op is, omdat hij daarmee zijn persoonlijke en als waardevol beleefde relatie met God verstoort.

SCHAAL 5: VISIE OP HET HANDELEN VAN GOD (VHG)

De schaal meet een combinatie van de aan God toegekende invloed op gebeurtenissen en de daarvoor aanwezige verklaring betreffende de redenen of bedoelingen van God.

De kernvraag bij deze schaal is: *Wat kan God feitelijk teweegbrengen in de situatie en/of het innerlijk van mensen en in welke mate hebben mensen daar verklaringen voor of kennen ze er (specifieke) bedoelingen aan toe?*

Invloed van God wordt onderscheiden in invloed op gebeurtenissen/omstandigheden en invloed op reacties van mensen. Ten aanzien van invloed op gebeurtenissen of omstandigheden wordt vastgesteld of dit wel of niet aan de orde is. Bij invloed op reacties van mensen worden drie niveaus onderscheiden:

- 1) God heeft geen enkele invloed op de reacties van de mens.
- 2) God wel invloed, maar is daaraan toch ook afhankelijk van wat de mensen hiermee doen.
- 3) God heeft een allesbepalende invloed op de reactie van mensen.

Ten aanzien van het hebben van een verklaring voor Gods handelen worden ook 3 niveaus onderscheiden:

- 1) Er is geen verklaring voor het handelen van God.

- 2) Er is sprake van een algemene verklaring, bijvoorbeeld vanuit Gods aard of karakter of plan met de wereld.
- 3) Er is sprake van specifieke bedoelingen die met de concrete situatie van het verhaal verbonden zijn. De uiteindelijke score op deze schaal wordt bepaald door de combinatie van scores op deze drie afzonderlijke aspecten (Stulp, 2012).

2.2.3 MEETINSTRUMENT IPO (INVENTARISATIE PERSOONLIJKHEIDSORGANISATIE)

KORTE OMSCHRIJVING INSTRUMENT

De IPO staat voor Inventarisatie Persoonlijkheidsorganisatie. Door middel van een vragenlijst is bepaald hoe de respondent scoort ten aanzien van belangrijke aspecten van de persoonlijkheidsorganisaties. De zelfrapportage-vragenlijst bestaat uit 83 vragen, gescoord op een 5-punts Likert-typeschaal met scores van 1 (nooit waar) tot 5 (altijd waar).

De Nederlandse IPO heeft 3 primaire schalen bestaande uit 75 vragen. De primaire schalen zijn:

- Identiteitsdiffusie (21 vragen)
- Primitieve afweer (16 vragen)
- Gebrekkige realiteitstoetsing (20 vragen)

Daarnaast kent het instrument 2 secundaire schalen bestaande uit 29 vragen. De secundaire schalen zijn:

- Agressie (18 vragen)
- Lage morele waarden (11 vragen)

Een lage score op deze schalen staat voor psychisch gezond functioneren. Een hoge score staat voor psychisch ongezond functioneren. De resultaten van de IPO zijn geanalyseerd en in verband gebracht met de scoring op de TAT-GB.

2.2.4 STATISTISCHE BEREKENINGEN IN SPSS

De resultaten van de scores worden geanalyseerd met behulp van SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Dit is een softwarepakket, wat gebruikt wordt om de resultaten van de data te analyseren.

Om een antwoord te kunnen geven op de verschillende deelvragen, wordt o.a. gebruik gemaakt van frequentie- en kruistabellen en het commando SPLIT FILE.

2.3 ONDERZOEKSPROCEDURES

2.3.1 WERVINGSPROCEDURE

Drs. H. Stulp heeft gezorgd voor de werving van de respondenten. Dit is gedaan door middel van eenmalige voorlichtingscolleges onder verscheidene studentklassen op de Gereformeerde Hogeschool (Viaa) en het Menso Alting College te Zwolle.

Verder is er een voorlichting gegeven aan de leden van de Bazuinkerk. Daarnaast is er via de website van de Gereformeerde Hogeschool (Viaa) een oproep gedaan tot deelname aan dit onderzoek. Bij de werving van respondenten is meegedeeld dat cadeaubonnen van 30 en 50 euro uitgereikt zouden worden aan 2 respondenten. De respondenten hebben zich via drs. H. Stulp aan kunnen melden en zijn nadien via de e-mail benaderd door de onderzoekers.

Daarnaast is en wordt er nog steeds geworven bij alle patiënten met persoonlijkheidsproblematiek, die zich voor een behandeling hebben aangemeld bij afdeling de Spreng van de christelijke GGZ-instelling Eleos.

2.3.2 DATAVERZAMELING

Bij de patiënten, de 'klinische groep', worden op 2 momenten metingen afgenomen. Een voor behandeling en één na behandeling. In dit onderzoek worden alleen data van de eerste meting gebruikt. Bij de controlegroep, de 'niet-klinische groep' is er maar op één moment een meting afgenomen. De respondenten uit de niet-klinische groep konden zich na een korte voorlichting over het onderzoek opgeven door hun emailadressen op te geven. Op basis van deze opgave zijn ze vervolgens door SW- en HBO-V-studenten die vorig jaar in het kader van hun vierdejaars-onderzoek aan het lecoraatsonderzoek meewerkten, uitgenodigd voor een afname van de TAT-GB. Deze studenten hebben daarvoor een training gehad. De afname vond steeds plaats in een rustige en goed verlichte ruimte, en verliep volgens een vast protocol, met een duidelijke instructie over de afname en strikte regels voor doorvragen wanneer een respondent vergat op een bepaald aspect in te gaan.

Ook kregen de respondenten een link, waarmee ze via Netq (een online instrument voor afname van vragenlijsten) een aantal vragenlijsten, waaronder de voor dit onderzoek gebruikte IPO, in meerdere sessies konden invullen.

2.3.3 BETROUWBAARHEID

In dit onderzoek is veel moeite gedaan om tot een betrouwbare scoring van de verschillende schalen van de TAT-GB te komen. Dit betreft allereerst de training en daarna de gevolgde procedure bij het daadwerkelijke scoren. In tweetallen zijn er 4 intensieve trainingen gevolgd bij drs. H. Stulp. Het doel van deze trainingen was om ervoor te zorgen dat de onderzoekers het scoresysteem van de TAT-GB voldoende konden begrijpen en toepassen.

Elke training duurde 3 uur. In deze trainingen stond uitleg over de vijf schalen centraal. Na de uitleg is er geoefend met het afzonderlijk scoren van de TAT-GB met gebruik van de scoreregels. Dit werd gedaan aan de hand van voorbeeld afnames. In de volgende training werden deze scores met elkaar vergeleken. Vervolgens kon er, op basis van bespreking en discussie, tot een consensus-score (overeenstemming) gekomen worden.

Na deze trainingen werd er overgegaan tot het zelfstandig scoren van de TAT-GB. In totaal zijn er 42 afnames van de TAT-GB gescoord. Deze afnames zijn gescoord op de vijf schalen die door drs. H. Stulp zijn ontworpen.

Telkens werd dezelfde afname door 2 personen onafhankelijk van elkaar gescoord om de betrouwbaarheid van de uitkomsten te vergroten. Na een aantal afnames werden de scores met elkaar vergeleken. Eventuele systematische fouten konden op deze manier ontdekt worden en bijgesteld. De scoreregels waren hierbij een leidraad. In de loop van dit proces kwamen de scores meer overeen, wat resulteerde in een hoger percentage gelijke scores.

2.3.4 BRUIKBAARHEID

Dit onderzoek is bruikbaar voor het lectoraat Zorg en Zingeving van de Viaa (Gereformeerde Hogeschool), drs. H. Stulp en eventuele andere GGZ instellingen in Nederland. Hieronder wordt beschreven in hoeverre de resultaten van dit onderzoek voor hen bruikbaar zijn.

Ten eerste kan het lectoraat Zorg en Zingeving van de Viaa (Gereformeerde Hogeschool) te Zwolle, de resultaten van dit onderzoek gebruiken. Laatstgenoemde doet een onderzoek namens de GGZ-instelling Eleos. De vraag die Eleos aan het lectoraat stelt is of patiënten na behandeling een ander godsbeeld hebben dan voor behandeling.

Ten tweede zijn de resultaten van dit onderzoek bruikbaar voor het onderzoek van drs. H. Stulp. Hij onderzoekt de betrouwbaarheid van zijn nieuw ontworpen meetinstrument, de TAT-GB. Aangezien de aangeleverde data ook volgens de TAT-GB is gescoord, kan drs. H. Stulp deze uitkomsten gebruiken voor zijn onderzoek.

Het onderzoek van drs. H. Stulp is gaande, wat maakt dat de resultaten nog niet naar buiten gebracht mogen worden. De bruikbaarheid van dit onderzoek is voor nu niet groot. De TAT-GB kan nog niet officieel als betrouwbaar instrument beschouwd worden. Dit meetinstrument is namelijk nog in onderzoek.

In totaal zijn er 42 afnames gescoord. Bij vijf respondenten was er sprake van een meting na behandeling. Vandaar dat deze afnames niet meedoen aan dit onderzoek. Dit betekent dat de resultaten van dit onderzoek niet volledig generaliseerbaar zijn op de grote groep christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek in de leeftijd van 17 tot 30 jaar. Dit onderzoek is hier namelijk te klein voor.

Toch kunnen christelijke GGZ-instellingen in Nederland in de toekomst baat hebben bij de resultaten van dit onderzoek, mits het meetinstrument betrouwbaar blijkt. Voor de praktijk is het namelijk van belang te weten hoe persoonlijkheidskenmerken samenhangen met iemands voorstelling en beleving van God. Daaruit kan afgeleid worden hoe deze eventueel positief beïnvloed kunnen worden in het kader van behandelingen in het werkveld van de psychiatrie.

De bruikbaarheid van dit onderzoek voor de onderzoekers zelf bestaat uit het inzicht in hoeverre het eigen godsbeeld is gevormd door de kerkelijke achtergrond en de individuele persoonlijkheidsorganisatie. Verderop in dit onderzoek zal er nagedacht worden over de eventueel toch te vinden of niet te vinden verbanden.

HOOFDSTUK 3. RESULTATEN

3.1 WEERGAVE VAN DE RESULTATEN

In deze paragraaf worden de resultaten van het onderzoek per deelvraag beschreven. Vervolgens wordt er per schaal aandacht besteed aan hoe de twee verschillende groepen, de klinische en de niet-klinische groep, scoren op de vijf verschillende schalen van het godsbeeld zoals dat gemeten is met de TAT-GB. De algemene verwachting is dat het godsbeeld van de respondenten uit de klinische groep minder positief zal zijn dan het godsbeeld van de respondenten uit de niet-klinische groep.

Per deelvraag zal ten eerste beschreven worden wat per schaal de verwachtingen zijn. Hierna volgt er een overzicht van de resultaten, welke in tabellen en grafieken verwerkt zijn. Ten slotte worden de uitkomsten per schaal toegelicht.

SIGNIFICANTE TOETSING

De uitkomsten van dit onderzoek zijn niet statistisch getoetst. Een reden hiervoor is het minimale verschil tussen de gemiddelde scores. Wanneer dit getoetst zou worden zouden er waarschijnlijk geen significante uitkomsten te zien zijn.

3.1.1 RESULTATEN DEELVRAAG 1: KERKELIJKE ACHTERGROND EN GODSBEELDEN

In hoeverre speelt de kerkelijke achtergrond een rol bij het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek?

In de uitwerking van de eerste deelvraag zullen de demografische kenmerken zoals: leeftijd, geslacht en kerkelijke achtergrond, van de aan dit onderzoek deelnemende respondenten beschreven worden.

Ten tweede zullen de verwachtingen over de resultaten van dit onderzoek worden toegelicht. Daarna volgt er een weergave van de resultaten en tot slot worden de uitkomsten uiteengezet.

Onder de kerkelijke achtergrond worden drie kerkelijke stromingen onderscheiden:

- 1) Orthodox: Gereformeerde Bond, Gereformeerde Gemeente, Oudgereformeerde Gemeente en de Hersteld Hervormde Kerk.
- 2) Midden-orthodox: rooms-katholiek, Protestantse Kerk Nederland, Christelijk Gereformeerde Kerk, Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt en de Nederlands Gereformeerde Kerk.
- 3) Evangelisch-baptistisch: Uitsluitend evangelisch en baptistisch.

Tabel 1. De kerkelijke achtergrond van de klinische en de niet-klinische respondenten

KERKELIJKE ACHTERGROND	NIET-KLINISCH		KLINISCH		TOTAAL	
	percentage (%)	aantal (n)	percentage (%)	aantal (n)	percentage (%)	aantal (n)
Gereformeerde Bond	13.3	2	0.0	0	5.4	2
Gereformeerde Gemeente	0.0	0	22.7	5	18.9	5
Hersteld Hervormde Kerk	0.0	0	4.5	1	2.7	1
Rooms-Katholieke Kerk	6.7	1	0.0	0	2.7	1
Protestantse Kerk Nederland	6.7	1	18.2	4	13.5	5
Christelijk Gereformeerde Kerk	6.7	1	13.6	3	10.8	4
Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt	46.7	7	13.6	3	27.0	10
Nederlands Gereformeerde Kerk	6.7	1	4.5	1	5.4	2
Evangelisch-baptistische gemeente	13.3	2	22.7	5	18.9	7
Totaal:	100	15	100	22	100	37

Tabel 2. Het geslacht van de klinische en de niet-klinische respondenten

GESLACHT	NIET-KLINISCH		KLINISCH		TOTAAL	
	percentage (%)	aantal (n)	percentage (%)	aantal (n)	percentage (%)	aantal (n)
Man	40.0	6	22.7	5	29.7	11
Vrouw	60.0	9	77.3	17	70.3	26
Totaal:	100	15	100	1	100	37

Tabel 3. De leeftijd van de klinische en de niet-klinische respondenten

LEEFTIJD	NIET-KLINISCH		KLINISCH		TOTAAL	
	percentage (%)	aantal (n)	percentage (%)	aantal (n)	percentage (%)	aantal (n)
16-18	46.7	7	9.1	2	24.3	9
19-21	20.0	3	9.0	2	13.5	5
22-24	26.7	4	27.2	6	27.0	10
25-27	6.7	1	13.6	3	10.8	4
28-30	0.0	0	18.1	4	10.8	4
31-33	0.0	0	9.0	2	5.4	2
34-36	0.0	0	9.0	2	5.4	2
37-39	0.0	0	0.0	0	0.0	0
40-42	0.0	0	0.0	0	0.0	0
43-45	0.0	0	0.0	0	0.0	0
46-48	0.0	0	4.5	1	2.7	1
Totaal:	100	15	100	22	100	37

De getallen die in deze tabel vermeldt staan komen voort uit het scoren volgens de TAT-GB. De vermeldde getallen geven de gemiddelde score per groep weer. Bij het scoren van de platen kon een onderzoeker een score op de desbetreffende schaal geven tussen de 1 en de 5. Een groep respondenten kan bijvoorbeeld een gemiddelde van 3,00 scoren op de schaal van de IRG.

IRG (VERMOGEN TOT EMOTIONELE INVESTERING IN DE RELATIE MET GOD)

VERWACHTINGEN

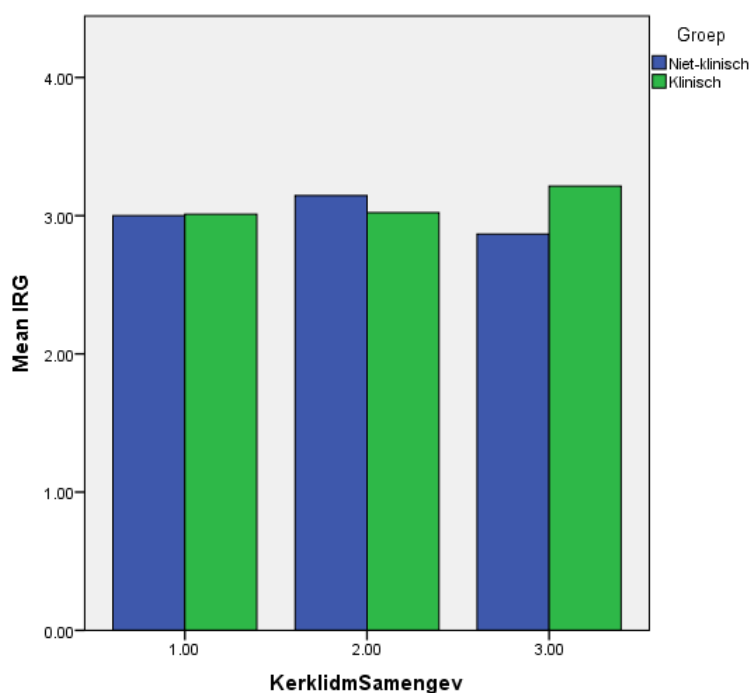
De verwachtingen over de uitkomsten van deze schaal zijn dat vooral de klinische en de niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische en de midden-orthodoxe stroming hoog zullen scoren. Een hoge score bij deze schaal houdt in dat: *‘Er sprake is van een diepe, toegewijde relatie. Er wordt genoten van de relatie met God om de relatie zelf en er is besef van wederkerigheid, wat inhoudt dat er ook besef is van het verlangen van God om contact met de persoon te hebben’.*

De reden voor de hoge score zou kunnen zijn dat de respondenten uit deze kerkgenootschappen, naar verwachting, meer investeren in de relatie met God dan de respondenten uit de orthodoxe stroming. Binnen deze kerkgenootschappen heerst de gedachte dat de mens zijn geloof ook zoveel mogelijk uit moet dragen naar de wereld. Er wordt vaak benadrukt dat de kerkganger niet alleen op zondag een christen moet zijn, maar ook in het dagelijks leven.

Binnen de orthodoxe stroming lijkt het dat de investering in de relatie met God meer op het gebied van het naleven van wetten en regels ligt en minder op het emotionele vlak. Naar verwachting zullen de respondenten uit deze kerkstroming lager scoren. Een lage score bij deze schaal houdt in dat: *‘Beschrijvingen van de relaties met God emotioneel wat oppervlakkig zijn, relaties duurzaam kunnen zijn maar diepte missen. Er is besef van spanning tussen eigen wensen en behoeften en de verwachtingen van God, maar de eigen behoeftebevrediging staat voorop’.*

OVERZICHT VAN DE RESULTATEN

Figuur 1. Uitkomsten van de schaal IRG

Tabel 4. Gemiddelde scores op de IRG per hoofdgroep en kerkelijke stroming

VERMOGEN TOT EMOTIONELE INVESTERING IN DE RELATIE MET GOD (IRG)		
	Niet-Klinisch	Klinisch
Orthodox	3,00	3,05
Midden-orthodox	3,15	3,00
Evangelisch-baptistisch	2,80	3,20

UITKOMSTEN

De uitkomsten kloppen deels met de verwachtingen. De klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming en de niet-klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming scoren het hoogst. Echter is het opvallend dat de niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming het laagst scoren. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat als er geen problemen zijn, God misschien gemakkelijk beleefd wordt als iemand die er vooral voor jou is, die je altijd helpt en die altijd voor je klaar staat. Zonder dat de respondent zich ervan bewust is dat dit ook investering vraagt. De respondenten met persoonlijkheidsproblematiek uit deze stroming zijn zich daar blijkbaar meer van bewust. Ze vertellen vaker verhalen waarin de karakters ondanks moeite vasthouden aan de relatie met God.

Het is dus niet zo dat een eventueel wat kinderlijker/naïever beeld van God in deze stroming bij persoonlijkheidsproblematiek meteen onderuitgehaald wordt. Het zou kunnen dat de confrontatie met persoonlijke problematiek bij deze kerkelijke stroming mogelijk leidt tot een volwassener godsbeeld.

ARG-k (AFFECT-TOON VAN DE RELATIE MET GOD- karakter)

Bij deze schaal wordt er vanuit twee perspectieven gescoord: vanuit het perspectief van het centrale karakter en vanuit het perspectief van de verteller. Dit onderscheid wordt gemaakt bij het weergeven van de resultaten.

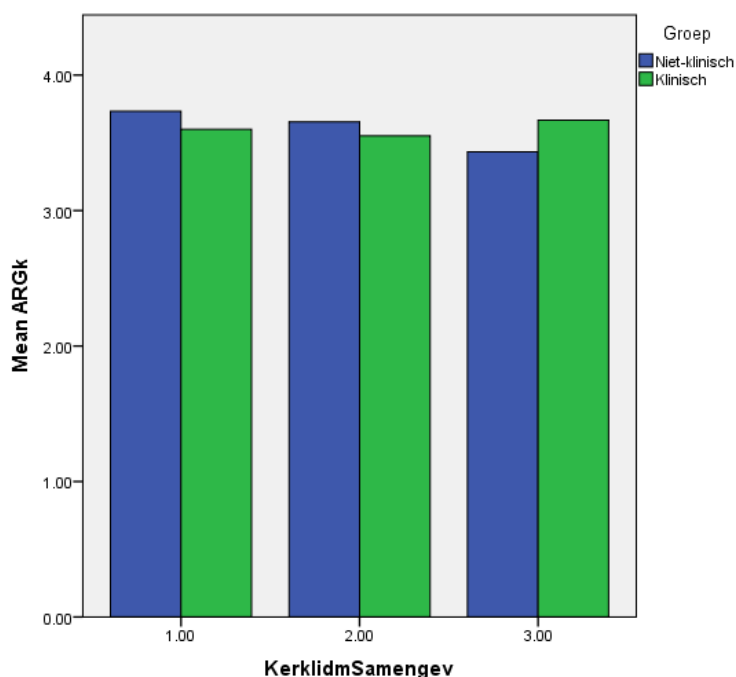
VERWACHTINGEN

De verwachting is dat de niet-klinische respondenten uit de orthodoxe stroming hoog zullen scoren binnen deze schaal. Een hoge score op deze schaal wil zeggen dat: *‘De relatie met God als vlak of neutraal wordt beleefd. Belangrijk is dat niet duidelijk is of positieve gevoelens of negatieve gevoelens overheersen’*. De klinische respondenten uit de orthodoxe stroming zullen lager scoren binnen deze schaal. Een lage score op deze schaal wil zeggen dat: *‘Beschrijvingen van God en van de relatie(s) met God onplezierig of vijandig zijn. De personen kunnen zich in de relatie met God pijnlijk alleen voelen’*. Daarnaast wordt er verwacht dat zowel de klinische als de niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming hoog zullen scoren. Hoger dan in vergelijking met de respondenten uit de orthodoxe stroming. Zij zien de relatie met God als verrijkend. Een hoge score op deze schaal wil zeggen dat: *‘De relatie(s) met Hem al met al ervaren worden als positief en verrijkend. De persoon heeft positieve gevoelens ten opzichte van God, heeft het gevoel op Hem te kunnen rekenen en verwacht ook dat God hem of haar goedgezind is, van hem of haar houdt’*.

Naar verwachting zullen de klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming lager scoren. De persoonlijkheidsproblematiek zou de relatie met God kunnen beïnvloeden. Een lagere score op de deze schaal wil zeggen dat: *‘Beschrijvingen van God en van de relatie(s) met God zowel positieve als negatieve elementen hebben, maar over het geheel is er sprake van een mild negatieve toon’*.

OVERZICHT VAN DE RESULTATEN

Figuur 2. Uitkomsten van de schaal ARG-k

Tabel 5. Gemiddelde scores op de ARG-k per hoofdgroep en kerkelijke stroming

AFFECT-TOON VAN DE RELATIE MET GOD-karakter (ARG-k)		
	Niet-klinisch	Klinisch
Orthodox	3,70	3,60
Midden-orthodox	3,65	3,60
Evangelisch-baptistisch	3,50	3,65

UITKOMSTEN

Bij de niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische-baptistische stroming komen de verwachtingen niet uit. Het blijkt dat deze respondenten daar het vaakst verhalen vertellen waarin het karakter in de relatie met God ook negatieve gevoelens kent of vlakker is. Het zou kunnen dat dit veroorzaakt wordt doordat de score 2 vaker gegeven wordt; dat het karakter op een plaat vaker verdrietig is en dan door God getroost wordt in het verdriet.

De niet-klinische respondenten uit de orthodoxe stroming scoren het hoogst en de niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische-baptistische stroming het laagst. In deze schaal is er een minimaal verschil tussen de respondenten uit de drie stromingen.

ARG-v (AFFECT-TOON VAN DE RELATIE MET GOD-verteller)

VERWACHTINGEN

De verwachting is dat de respondenten uit de orthodoxe stroming laag zullen scoren. Een lage score op deze schaal houdt in dat: *‘De beschrijvingen van God en van de relaties met God overwegend boosaardig zijn, met weinig hoop op troost of vriendelijkheid’*.

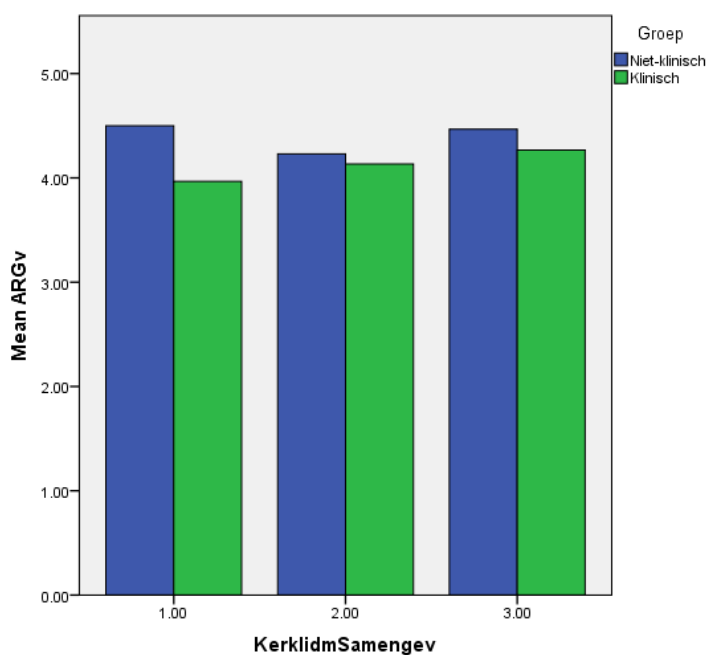
De relatie met God is vlak en neutraal en neigt naar het negatieve. Binnen deze stroming wordt de straffende kant van God sterker benadrukt dan bij de andere stromingen.

De verdere verwachting is dat de respondenten uit de midden-orthodoxe stroming wat hoger zullen scoren dan de respondenten uit de orthodoxe stroming. Een gemiddelde score houdt in dat: *‘De beschrijvingen van God en van de relatie(s) met God zowel positieve als negatieve elementen hebben, maar over het geheel is er sprake van een mild negatieve toon’*. Dit zou kunnen omdat deze respondenten een meer genuanceerd beeld van God hebben.

Van de respondenten uit de evangelisch-baptistische-baptistische stroming wordt verwacht dat deze juist hoog zullen scoren. Een hoge score houdt in dat: *‘God en de relatie(s) met Hem al met al ervaren worden als positief en verrijkend. De persoon heeft positieve gevoelens ten opzichte van God, heeft het gevoel op Hem te kunnen rekenen en verwacht ook dat God hem of haar goedgezind is, van hem of haar houdt’*.

OVERZICHT VAN DE RESULTATEN

Figuur 4. Uitkomsten van de schaal ARG-v

Tabel 6. Gemiddelde scores op de ARG-v per hoofdgroep en kerkelijke stroming

AFFECT-TOON VAN DE RELATIE MET GOD-verteller (ARG-v)		
	Niet-klinisch	Klinisch
Orthodox	4,50	3,95
Midden-orthodox	4,20	4,15
Evangelisch-baptistisch	4,50	4,30

UITKOMSTEN

De uitkomsten kloppen grotendeels met de verwachtingen. De niet-klinische respondenten scoren telkens hoger dan de klinische respondenten.

Het verschil bij de respondenten uit de midden-orthodoxe stroming is echter gering. Opvallend is dat de scores bij alle drie de kerkstromingen dalen in de niet-klinische groep ten opzichte van de klinische groep.

Bij de midden-orthodoxe stroming is het verschil klein, de scores blijven nagenoeg gelijk. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de opvattingen in de midden-orthodoxe stroming stabiel zijn, ook als het psychisch minder goed gaat met de respondenten. Deze opvattingen kunnen als het ware wel tegenslag verdragen. Daarnaast valt het op dat de scores van de niet-klinische respondenten binnen de orthodoxe- en de evangelisch-baptistische stroming gelijk zijn.

ORR (OMGANG MET RELIGIEUZE REGELS, NORMEN EN WAARDEN)

VERWACHTINGEN

De verwachting is dat de klinische respondenten uit de orthodoxe stroming laag zullen scoren op deze schaal. Een lage score op deze schaal houdt in dat:

‘Er sprake kan zijn van kinderlijke opvattingen over goed-fout, of van onconventionele opvattingen die vooral de eigen persoon dienen; Gods autoriteit kan als arbitrair of onwettig beschouwd worden, er kan sprake zijn van excessief strenge regels die men aan God toeschrijft; ten aanzien van zichzelf of anderen.’ Religieuze regels, rituelen en gebruiken zijn in deze kerkelijke stroming belangrijk.

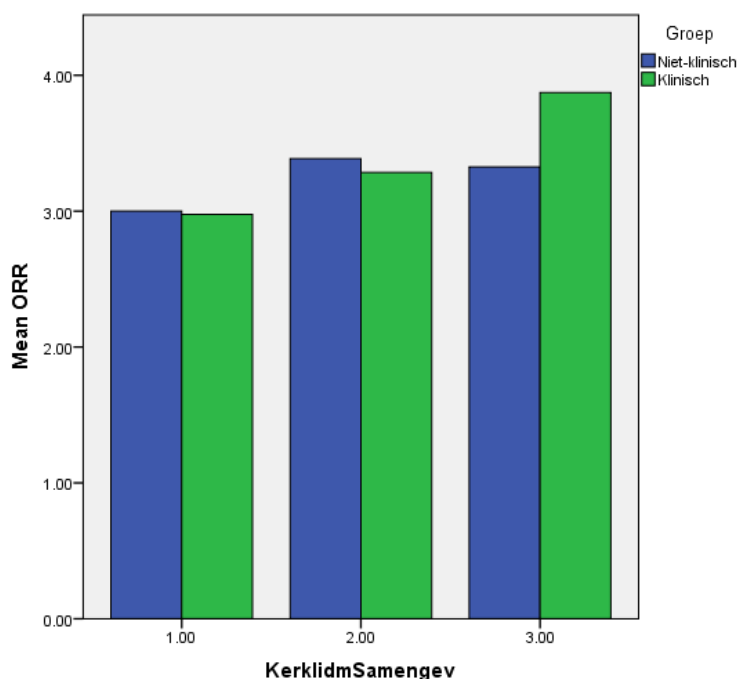
Van de klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming wordt verwacht dat deze hoger zullen scoren in vergelijking met de klinische respondenten uit de orthodoxe stroming. Een hoge score op deze schaal wil zeggen dat: *‘De persoon duidelijk zijn best wil doen om te leven zoals God het van hem of haar vraagt, hij het eens is met deze regels en schuld ervaart ten opzichte van God bij overtreding; er is sprake van respect/ontzag voor God als autoriteit’.*

Religieuze regels zijn binnen deze kerkgenootschappen ook belangrijk, maar het lijkt dat er binnen deze stroming eveneens een grote nadruk wordt gelegd op de relatie met God. Daarnaast zien de respondenten van deze kerkgenootschappen God vooral als vergevingsgezind. Wanneer er een zonde begaan wordt, tast dit de relatie met God niet direct aan omdat Hij vergevingsgezind en genadig voor de mens is.

Van de klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming wordt verwacht dat deze het hoogst zullen scoren. De hoogste score op deze schaal wil zeggen dat: *‘De persoon er verdriet of pijn aan beleeft dat hij regels, normen of waarden heeft overtreden die hij ook echt verinnerlijkt heeft en waar hij betrokken op is, omdat hij daarmee zijn persoonlijke en als waardevol beleefde relatie met God verstoort’.* Leden van deze kerkelijke stroming zijn, in vergelijking met de andere twee kerkelijke stromingen meer gericht op de relatie met God, dan op het schuldgevoel bij het overtreden van de regels.

OVERZICHT VAN DE RESULTATEN

Figuur 5. Uitkomsten van de schaal ORR

Tabel 7. Gemiddelde scores op de ORR per hoofdgroep en kerkelijke stroming

OMGANG MET RELIGIEUZE REGELS, NORMEN EN WAARDEN (ORR)		
	Niet-klinisch	Klinisch
Orthodox	3,00	2,95
Midden-orthodox	3,30	3,20
Evangelisch-baptistisch	3,22	3,90

UITKOMSTEN

De uitkomsten komen redelijk overeen met de verwachtingen. De klinische respondenten uit de orthodoxe stroming scoren het laagst binnen deze schaal. Het hoogst scoren de klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming. Het is opvallend dat de klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming het hoogst scoren, terwijl de niet-klinische respondenten uit de laatstgenoemde stroming een midden-positionering hebben bij deze schaal. Daarnaast valt het op dat het verschil tussen de niet-klinische en de klinische respondenten binnen de orthodoxe stroming zeer minimaal is.

VHG (VISIE OP HET HANDELEN VAN GOD)³

VERWACHTINGEN

Wat betreft de invloed van God op de omstandigheden en gebeurtenissen in het verhaal, wordt er verwacht dat zowel de klinische als de niet-klinische respondenten uit alle stromingen een hoge score zullen geven op deze schaal. Deze score staat voor: *'God heeft invloed op de gebeurtenissen/omstandigheden van het verhaal'*. Naar verwachting vinden de respondenten dat God invloed heeft op gebeurtenissen en omstandigheden. Over het geheel zal er weinig verschil in de scores zitten tussen de drie kerkstromingen, ondanks de verschillende opvattingen die er kunnen zijn.

Wat betreft de invloed van God op de reacties van mensen, wordt verwacht dat de klinische respondenten uit de orthodoxe stroming laag zullen scoren. Een lage score op deze schaal wil zeggen dat: *'God geen invloed heeft op de reacties en houding van mensen ten aanzien van hun omstandigheden. Hij is hier in het verhaal niet op gericht of op betrokken'*.

De klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming zullen gemiddeld scoren. De visie op het handelen van God is namelijk behoorlijk verschillend in deze stroming. Een gemiddelde score staat voor: *'God heeft invloed, maar geen allesbepalende'*. Er wordt bijvoorbeeld in algemene bewoordingen aangegeven dat iemand zich laat leiden door God, zonder nader aan te geven wat God daarin dan doet.

De klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming zullen hoog scoren. Een hoge score staat voor: *'God heeft een allesbepalende invloed'*. God heeft bijvoorbeeld iets ergs voor iemand gekeerd tot iets goeds omdat iemand er anders door in het leven is komen te staan en/of een (betere) relatie met God heeft gekregen. De respondenten uit deze stroming verwachten veel van God. Dit doen ze door met elkaar te bidden en God aan te roepen.

Wat betreft een eventuele verklaring voor het handelen van God, wordt verwacht dat zowel de niet-klinische als de klinische respondenten uit de orthodoxe stroming gemiddeld zullen scoren. Deze score staat voor: *'Een algemene verklaring over het handelen van God zonder specifieke bedoelingen'*. De klinische en de niet-klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming zullen naar verwachting ook gemiddeld scoren.

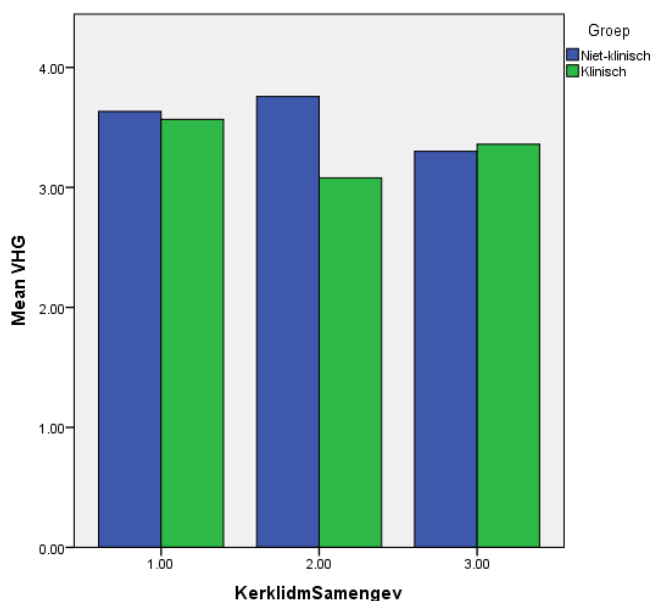
De klinische en de niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming zullen het hoogste scoren. Een hoge score houdt in dat: *'God specifieke redenen of bedoelingen heeft met mensen'*. Een bekende uitspraak binnen deze stroming is: *'God heeft er Zijn bedoeling mee'*.

³ Deze schaal meet een combinatie van de aan God toegekende invloed op gebeurtenissen en de daarvoor aanwezige verklaring betreffende de redenen of bedoelingen van God. Er wordt gescoord op 3 sub schalen:

De invloed van God op de gebeurtenissen/omstandigheden in het verhaal, de invloed van God op de reacties van mensen en een eventuele verklaring voor het handelen van God. Deze sub schalen zullen in een grafiek samengevoegd worden in de weergave van de resultaten.

OVERZICHT VAN DE RESULTATEN

Figuur 6. Uitkomsten van de schaal VHG

UITKOMSTEN

Tabel 8. Gemiddelde scores op de VHG per kerkstroming

VISIE OP HET HANDELEN VAN GOD		
	Niet-klinisch	Klinisch
Orthodox	3,70	3,65
Midden-orthodox	3,80	3,05
Evangelisch-baptistisch	3,30	3,35

Er zijn geen grote verschillen te zien tussen de scores van de respondenten uit de drie stromingen. De niet-klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming scoren het hoogst met een minimaal verschil. De klinische respondenten uit de midden-orthodoxe- en de niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming scoren het laagst. Het valt op dat het verschil tussen de niet-klinische en de klinische respondenten bij de midden-orthodoxe stroming het grootst is. Dit verschil zou te verklaren kunnen zijn vanuit de minder bevindelijke traditie, waardoor het voor de respondenten moeilijk wordt om Gods hand en bedoelingen te zien in concrete situaties. Dit is voor de klinische respondenten moeilijk, omdat ze negatief beïnvloed worden door hun persoonlijkheidsproblematiek waardoor ze laag scoren op deze schaal.

Dit zou te verklaren kunnen zijn vanuit de minder bevindelijke traditie, waardoor het voor de respondenten moeilijk wordt om Gods hand en bedoelingen te zien in concrete situaties. Dit is voor de klinische respondenten moeilijk, omdat ze negatief beïnvloed worden door hun persoonlijkheidsproblematiek waardoor ze laag scoren op deze schaal.

CRG (COMPLEXITEIT VAN DE REPRESENTATIE VAN GOD)

VERWACHTING

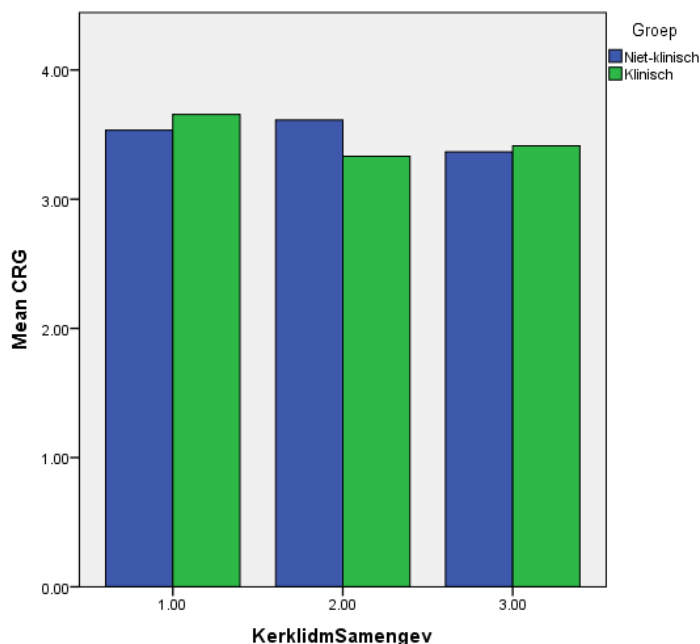
De verwachting is dat de klinische respondenten uit de orthodoxe stroming gemiddeld zullen scoren. Dit wil zeggen dat: *'Er sprake is van beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden van God, maar deze zijn stereotype, missen diepte. De ideeën of intuïtieve theorieën van de persoon over Gods duurzame eigenschappen zijn of eendimensionaal, of erg algemeen, of weinig subtiel. Er is weinig besef dat God ook zaken innerlijk tegen elkaar afweegt'.*

De klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming zullen hoog scoren. Dit wil zeggen dat: *'Er sprake is van een besef van de complexiteit van God en van de verschillende eigenschappen van God. Deze verschillende eigenschappen worden nog niet begrepen als onderdelen van een samenhangend geheel, waarbij er spanning tussen de verschillende eigenschappen kan optreden of de eigenschappen in verschillende situaties op verschillende manieren naar voren kunnen komen'.*

De respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming scoren naar verwachting het laagst. Dit wil zeggen dat: *'Beschrijvingen van eigenschappen en mentale toestanden van God weinig subtiliteit of complexiteit kennen; beschrijvingen zijn eenvoudig, eendimensionaal, veranderlijk, inconsistent of slecht geïntegreerd; de persoon kan God zien als alleen goed of alleen slecht. Daar hebben mensen een eenzijdiger beeld van God: God is liefde.*

UITKOMST VAN DE RESULTATEN

Figuur 7. Uitkomsten van de schaal CRG

Tabel 9. Gemiddelde scores op de CRG per hoofdgroep en kerkelijke stroming

COMPLEXITEIT VAN DE REPRESENTATIE VAN GOD (CRG)		
	Niet-klinisch	Klinisch
Orthodox	3,60	3,70
Midden-orthodox	3,65	3,30
Evangelisch-baptistisch	3,40	3,43

UITKOMSTEN

De uitkomsten kloppen deels met de verwachtingen. De uitkomsten laten zien dat de klinische respondenten uit de orthodoxe- en de evangelisch-baptistische stroming binnen deze schaal hoger scoren dan de niet-klinische respondenten. God wordt daar als complexer gezien wanneer er sprake is van persoonlijkheidsproblematiek. Dit in tegenstelling tot de klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming, deze scoren duidelijk lager dan de niet-klinische respondenten. Dit zou ermee te maken kunnen hebben dat de klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming de relatie met God goed voor ogen hebben zolang ze niet met problematiek in aanraking komen. Mogelijk kunnen ze deze genuanceerdheid niet meer goed volhouden wanneer ze met persoonlijke problematiek te maken hebben. De klinische respondenten uit de orthodoxe stroming scoren het hoogst. Het laagst scoren de niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming. Dit komt redelijk overeen met de verwachtingen. Het valt op dat het verschil tussen de niet-klinische en de klinische groep binnen de evangelisch-baptistische stroming zeer minimaal is.

3.1.2 SAMENVATTING VAN DE UITKOMSTEN

In onderstaande tabel worden de uitkomsten van de TAT-GB gericht op deelvraag 1 weergegeven. Deze uitkomsten zijn uitgesplitst in de drie kerkelijke stromingen en uitgesplitst in de groepen niet-klinisch en klinisch. Daarnaast wordt er per schaal aangegeven welke verbanden er zijn gevonden binnen de uitkomsten van de vijf verschillende schalen.

Tabel 10. Overzicht uitkomsten⁴ deelvraag 1

TAT-GB Schaal	Godsbeeld per Kerkelijke stroming		
	Kerkelijke stroming	Niet- klinisch	Klinisch
IRG	Orth	3,00	3,05
	M.ort	3,15	3,00
	Evang	2,80	3,20
ARGk	Orth	3,70	3,60
	M.ort	3,65	3,60
	Evang	3,50	3,65
ARGv	Orth	4,50	3,95
	M.ort	4,20	4,15
	Evang	4,50	4,30
ORR	Orth	3,00	2,95
	M.ort	3,30	3,20
	Evang	3,22	3,90
CRG	Orth	3,60	3,70
	M.ort	3,65	3,30
	Evang	3,40	3,43
VHG	Orth	3, 70	3, 65
	M.ort	3, 80	3, 05
	Evang	3, 30	3, 35

De uitkomsten laten zien dat er binnen de vijf schalen van de TAT-GB geen grote verschillen te vinden zijn tussen de scores van de respondenten uit de orthodoxe, midden-orthodoxe en de evangelisch-baptistische stroming. Wel komt het voor dat er bij sommige schalen een minimaal verschil te vinden is tussen de respondenten uit de klinische- en de niet-klinische groep binnen dezelfde stroming.

Hieronder worden de meest opvallende uitkomsten beschreven:

- Het laagste verschil is te vinden in de schaal CRG bij de respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming. De klinische respondenten scoren met een zeer minimaal verschil hoger.
- Het grootste verschil is te vinden in de schaal ORR, bij de respondenten uit de evangelisch-baptistische stroming. De klinische respondenten scoren met een redelijk groot verschil hoger.
- Het komt vaker voor dat de niet-klinische respondenten hoger scoren dan de klinische respondenten.
- De niet-klinische respondenten uit de orthodoxe stroming scoren op 6 schalen hoger dan de klinische respondenten binnen de laatstgenoemde stroming. De klinische respondenten scoren met een minimaal verschil hoger op de schalen CRG en IRG.
- De niet-klinische respondenten uit de midden-orthodoxe stroming scoren op alle 8 schalen hoger dan de klinische respondenten binnen de laatstgenoemde stroming.

⁴ De uitkomsten worden weergegeven als een gemiddelde van de gegeven scores op een schaal van 1 t/m 5.

- De niet-klinische respondenten uit de evangelisch-baptistische-baptistische stroming scoren op 4 schalen hoger dan de klinische respondenten binnen de laatstgenoemde stroming. De klinische respondenten scoren hoger op de schalen ARG-k, ORR, CRG en IRG.

3.2.1 RESULTATEN DEELVRAAG 2: SAMENHANG PERSOONLIJKHEIDSORGANISATIE EN GODSBEELDEN

Hoe is de samenhang tussen persoonlijkheidsorganisatie en godsbeelden bij christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek?

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden wordt hieronder eerst een samenvatting gegeven van het meetinstrument IPO, die gebruikt is voor dit onderzoek. Daarna zullen de verwachtingen, resultaten en uitkomsten per schaal beschreven worden.

MEETINSTRUMENT IPO – INVENTARISATIE PERSOONLIJKHEIDSORGANISATIE

Om de persoonlijkheidsorganisatie te kunnen meten wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van het meetinstrument IPO (inventarisatie persoonlijkheidsorganisatie). Deze test bestaat uit een zelfrapportage-vragenlijst met drieëntachtig vragen. Deze wordt gescoord op een 5-punts Likert-typeschaal met scores van 1 (nooit waar) tot 5 (altijd waar). Door middel van een vragenlijst is bepaald hoe de respondent scoort ten aanzien van belangrijke aspecten van de persoonlijkheidsorganisatie. De IPO-vragenlijst heeft drie primaire schalen, namelijk de identiteitsdiffusie, primitieve afweer en gebrekkige realiteitstoetsing.

Meer informatie over de drie primaire schalen is te lezen in hoofdstuk 2. Een lage score op deze schalen staat voor psychisch gezond functioneren. Een hoge score staat voor psychisch ongezond functioneren.

Met de drie primaire schalen worden drie aspecten van het psychisch functioneren gemeten die een belangrijke rol spelen bij de indeling in typen persoonlijkheidsorganisatie van Kernberg:

- 1) De neurotische persoonlijkheidsorganisatie: Hier is sprake van een goede realiteitstoetsing, voornamelijk rijpe afweervormen en een voldoende gedifferentieerd en geïntegreerd zelfbeeld en beeld van belangrijke anderen.
- 2) De borderline persoonlijkheidsorganisatie: Hier wordt van gesproken wanneer er een intacte realiteitstoetsing is, maar er wel sprake is van onrijpe of primitieve afweermechanismen. Daarbij is er ook sprake van een niet geïntegreerd beeld van zichzelf en anderen. De verschillende betekenissen en eigenschappen die God kan hebben, kunnen moeilijk begrepen en verdragen worden. Door dit onbegrip wordt er gebruik gemaakt van de afweermechanismen, om het beeld van God te versimpelen en zo begrijpelijker voor zichzelf te maken. De daadwerkelijke reden hiervoor is angst voor afwijzing en boosheid die kan leiden tot desintegratie.
- 3) De psychotische persoonlijkheidsorganisatie: Hier wordt van gesproken wanneer iemand de vaardigheden mist om de ervaringen te toetsen aan de realiteit; de realiteitstoetsing is aangetast. Dit houdt in dat iemand geen onderscheid kan maken tussen de eigen gevoelens en ideeën en die van anderen. Denk aan bijvoorbeeld betrekkingsswanen of paranoïde reacties.

Er wordt door de persoon iets gevoeld, gehoord of gezien dat er in werkelijkheid niet is. Deze voorbeelden komen vooral voor bij de schizo-typische en paranoïde persoonlijkheidsstoornis.

Wanneer er bij de schalen van de IPO sprake is van een hoge score op meer dan drie schalen, wordt er gesproken van een psychotische persoonlijkheidsorganisatie. Bij een hoge score op één of twee schalen wordt er gesproken van een borderline persoonlijkheidsorganisatie. Deze toekenning van persoonlijkheidsorganisaties is een benadering die gebaseerd is op theoretische gronden, welke nog niet onderbouwd kan worden met eerdere onderzoeksresultaten.

POPULATIE

Tabel 11. Verdeling respondenten in persoonlijkheidsorganisaties

PERSOONLIJKHEIDSORGANISATIE	NIET-KLINISCH		KLINISCH		TOTAAL	
	percentage (%)	aantal (n)	percentage (%)	aantal (n)	percentage (%)	aantal (n)
Neurotische persoonlijkheidsorganisatie	80.0	12	31.8	7	51.4	19
Borderline persoonlijkheidsorganisatie	13.3	2	36.4	8	27.0	10
Psychotische persoonlijkheidsorganisatie	6.7	1	31.8	7	21.6	8
Totaal:	100	15	100	22	100	37

In figuur 12 is te zien dat de verdeling tussen de klinische en de niet-klinische respondenten ongelijk is. In de niet-klinische groep zijn er twee respondenten die vallen onder de borderline persoonlijkheidsorganisatie. De psychotische persoonlijkheidsorganisatie wordt toegeschreven aan één respondent.

Dit in tegenstelling tot de klinische groep waarin de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen uit acht bestaat. Daarnaast bestaat de groep respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen uit zeven. In de niet- klinische groep komen de psychotische en borderline persoonlijkheidsorganisatie in zo geringe mate voor dat onderlinge vergelijking hier niet zinvol is. De onderzoekers achten het daarom goed om deze vergelijking achterwege te laten en alleen te kijken naar de resultaten van de respondenten uit de klinische groep.

CRG (COMPLEXITEIT VAN DE REPRESENTATIE VAN GOD)

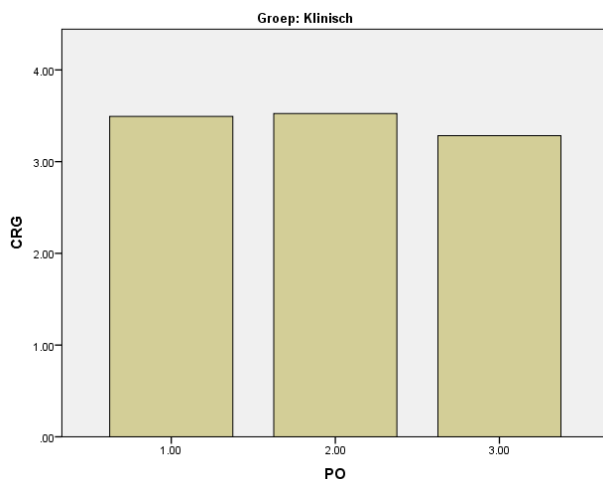
VERWACHTINGEN

De verwachting is dat de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, hoger zullen scoren dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Een mogelijke verklaring hiervoor zou te maken kunnen hebben met een onrijp afweermecanisme bij de betreffende respondenten. Het primitieve afweermecanisme voor deze respondenten is het denken in uitersten van goed en fout, ook wel 'zwart-wit' denken genoemd. Een voorbeeld hiervan kan zijn: respondenten zien God als alleen maar goed of alleen maar slecht. Dit maakt dat de respondenten vaak een onvoldoende gedifferentieerd beeld van God hebben.

Tevens zou het kunnen zijn dat de respondenten vaak geen onderscheid maken tussen eigen gedachten en gevoelens en die van God. Dit maakt dat deze respondenten het lastig vinden om de dimensionaliteit in de relatie met God te zien, waardoor ze lager zouden kunnen scoren op deze schaal.

UITKOMST VAN DE RESULTATEN

Figuur 8. Uitkomsten van de schaal CRG

Tabel 12. Uitkomsten van de schaal CRG in cijfers

COMPLEXITEIT VAN DE REPRESENTATIE VAN GOD (CRG)		
	Klinisch	
Neurotische persoonlijkheidsorganisatie	3,50	
Borderline persoonlijkheidsorganisatie	3,60	
Psychotische persoonlijkheidsorganisatie	3,20	

UITKOMSTEN

De uitkomsten laten zien dat er weinig verschil is in de scores tussen de respondenten die een neurotische- of een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. De respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, scoren iets lager. Deze respondenten vertellen, naar alle waarschijnlijkheid, dus iets vaker verhalen waarin God als vlak of eendimensionaal wordt geschetst, of als erg algemeen, of weinig subtiel. Er is iets minder sprake van besef dat God ook zaken innerlijk tegen elkaar afweegt. Dit zou te maken kunnen hebben met een onrijpe realiteitstoetsing. Waarom met name een onrijpe realiteitstoetsing tot een lagere score op complexiteit leidt, is niet duidelijk. Het is opvallend dat de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, het hoogste scoren. Het is onduidelijk wat hier de oorzaak van kan zijn.

VHG (VISIE OP HET HANDELEN VAN GOD)

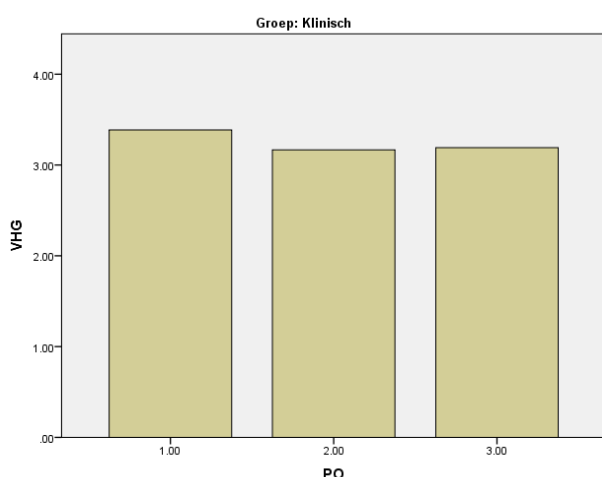
VERWACHTINGEN

De verwachting is dat de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, lager zullen scoren dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Dit zou te maken kunnen hebben met een onrijpe identiteitsdiffusie bij deze respondenten. De identiteitsdiffusie houdt in dat een geïntegreerd beeld van zichzelf en anderen bij de respondenten ontbreken. Men kan zichzelf of een ander alleen als 'goed' of als 'slecht' ervaren.

Wanneer er geen geïntegreerd beeld is, kunnen de respondenten zich moeilijk inleven in anderen. Mogelijk kunnen de respondenten het hierdoor moeilijk vinden om een verklaring te geven over wat God eventueel teweeg kan brengen in een situatie.

UITKOMST VAN DE RESULTATEN

Figuur 9. Uitkomsten van de schaal VHG

Tabel 13. Uitkomsten van de schaal VHG in cijfers

VISIE OP HET HANDELEN VAN GOD (VHG)		
	Klinisch	
Neurotische persoonlijkheidsorganisatie	3,40	
Borderline persoonlijkheidsorganisatie	3,15	
Psychotische persoonlijkheidsorganisatie	3,15	

UITKOMSTEN

De uitkomsten kloppen grotendeels met de verwachtingen. De respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen scoren lager dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat zowel de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, een minder geïntegreerd beeld van anderen hebben. Ook kan de primitieve afweer van de respondenten een rol spelen.

Voor deze respondenten is het minder vanzelfsprekend om uit te gaan van een actieve God die invloed heeft op mensen en hun omstandigheden. Dit omdat ze meer moeite hebben om zich in de motieven van anderen te verplaatsen.

IRG (INVESTEREN IN DE RELATIE MET GOD)

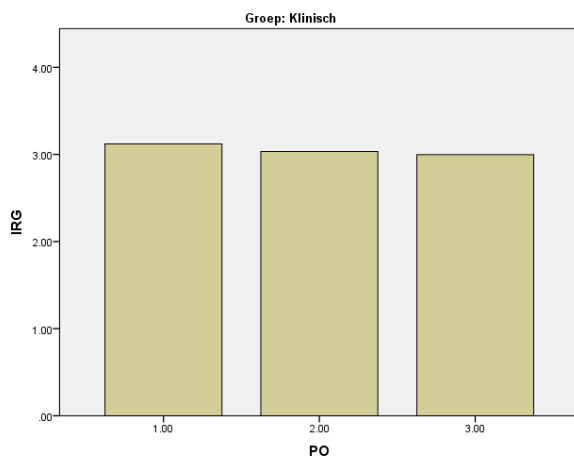
VERWACHTINGEN

De verwachting bij deze schaal is dat de respondenten met een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie een lagere score zullen geven dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen.

Bij de respondenten die getypeerd zijn met een neurotische persoonlijkheidsorganisatie wordt verwacht dat zij een rijpere ontwikkeling hebben en waarschijnlijk meer ruimte zullen hebben om zich daadwerkelijk op anderen en God te richten. Wat meer los van eigen verlangens en behoeften.

UITKOMST VAN DE RESULTATEN

Figuur 10. Uitkomsten van de schaal IRG

Tabel 14. Uitkomsten van de schaal IRG in cijfers

INVESTEREN IN DE RELATIE MET GOD (IRG)		
	Klinisch	
Neurotische persoonlijkheidsorganisatie	3,10	
Borderline persoonlijkheidsorganisatie	2,90	
Psychotische persoonlijkheidsorganisatie	2,80	

UITKOMSTEN

Hoewel de uitkomsten volgens de verwachtingen zijn, namelijk: de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen scoren hoger dan de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. De respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen laten een lagere gemiddelde score zien, waarbij de psychotische persoonlijkheidsorganisatie iets lager scoort dan de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, zijn de verschillen dusdanig klein dat hier nauwelijks betekenis aan kan worden toegekend.

Een mogelijke verklaring voor de lagere score bij de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, is dat wanneer het zelfbeeld niet voldoende gedifferentieerd en geïntegreerd is een persoon minder goed kan omgaan met tegenslagen. Om met deze tegenslagen om te kunnen gaan heeft diegene andere personen nodig (bijvoorbeeld God). Deze personen worden alleen gewaardeerd als ze iets 'opleveren'.

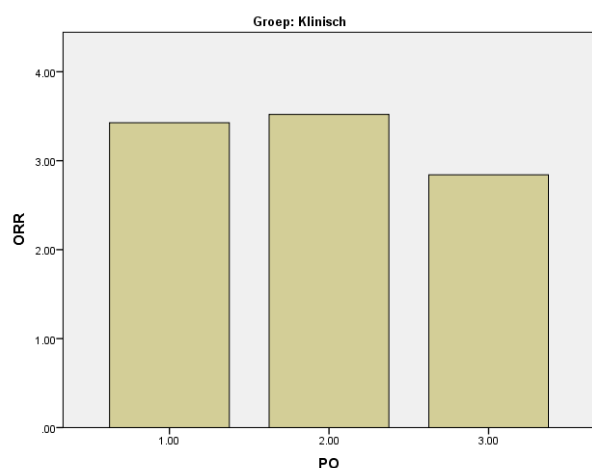
ORR (OMGANG MET RELIGIEUZE REGELS)

VERWACHTINGEN

Bij deze schaal wordt verwacht dat de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, een lagere score laten zien dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Van de laatstgenoemde respondenten wordt verwacht dat zij minder nadruk leggen op het naleven van de regels, omdat zij op een betere wijze kunnen omgaan met hun eigen boosheid en dit niet projecteren op anderen (bijvoorbeeld God).

UITKOMST VAN DE RESULTATEN

Figuur 11. Uitkomsten van de schaal ORR

Tabel 15. Uitkomsten van de schaal ORR in cijfers

OMGANG MET RELIGIEUZE REGELS (ORR)		
	Klinisch	
Neurotische persoonlijkheidsorganisatie	3,40	
Borderline persoonlijkheidsorganisatie	3,50	
Psychotische persoonlijkheidsorganisatie	2,80	

UITKOMSTEN

De uitkomsten laten zien dat de respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen het laagst scoren. Het is opvallend dat de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen een iets hogere score laten zien dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Een verklaring hiervoor is moeilijk te geven.

Het zou kunnen dat de lage score van de psychotische persoonlijkheidsorganisatie te maken heeft met het onvermogen van een respondent om zijn eigen boosheid te kunnen voelen. Deze boosheid wordt vaak geprojecteerd op de buitenwereld of bijvoorbeeld op God. God kan in de vertelde verhalen vaker gezien worden als een boze of onrechtvaardige God. Om deze gevoelens van boosheid te voorkomen kan er meer nadruk liggen op het naleven van de regels.

ARG-k (AFFECT-TOON VAN DE RELATIE MET GOD- karakter)

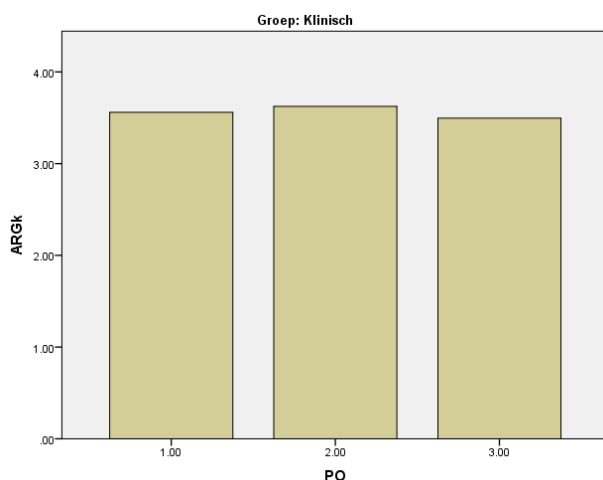
VERWACHTINGEN

De verwachting bij de schaal ARG-k is dat de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen een lagere score laten zien dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen.

Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de respondenten met een wat onrijpere organisatie (die vaak het gevolg is van minder gunstige opvoedingssituaties, meer kenmerken van verwaarlozing of mishandeling) vaker minder positieve verwachtingen van anderen zullen hebben en vaker angstig of verongelikt zullen zijn in relaties, en dat dit mogelijk ook doorwerkt in de affectieve relatie die de karakters in de vertelde verhalen met God hebben.

UITKOMST VAN DE RESULTATEN

Figuur 12. Uitkomsten van de schaal ARG-k

Tabel 16. Uitkomsten van de schaal ARG-K in cijfers

AFFECT-TOON VAN DE RELATIE MET GOD-karakter (ARG-k)		
	Klinisch	
Neurotische persoonlijkheidsorganisatie	3,50	
Borderline persoonlijkheidsorganisatie	3,60	
Psychotische persoonlijkheidsorganisatie	3,40	

UITKOMSTEN

De uitkomsten laten zien dat de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen hoger scoren dan de respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. De respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen laten de hoogste score zien binnen deze schaal. Een mogelijke verklaring hiervoor is moeilijk te geven.

ARG-v (AFFECT-TOON VAN DE RELATIE MET GOD-verteller)

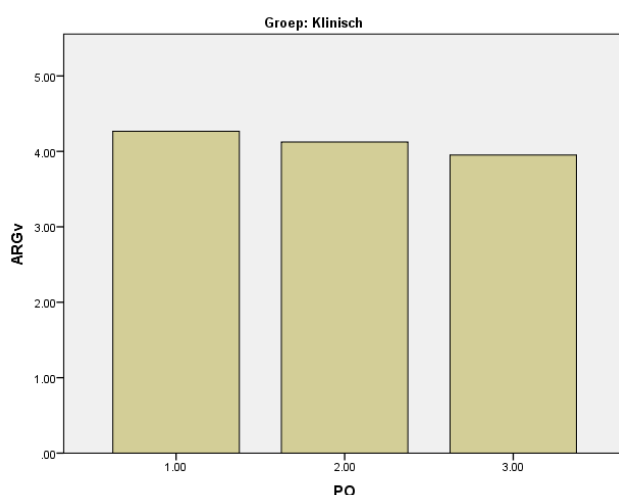
VERWACHTINGEN

De verwachting bij de schaal ARG-v is dat de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen een lagere score laten zien dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen.

Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen een onvoldoende gedifferentieerd en geïntegreerd zelfbeeld hebben.

UITKOMST VAN DE RESULTATEN

Figuur 13. Uitkomsten van de schaal ARG-v

Tabel 17. Uitkomsten van de schaal ARG-V in cijfers

AFFECT-TOON VAN DE RELATIE MET GOD-verteller (ARG-v):		
	Klinisch	
Neurotische persoonlijkheidsorganisatie	4,30	
Borderline persoonlijkheidsorganisatie	4,20	
Psychotische persoonlijkheidsorganisatie	4,00	

UITKOMSTEN

De uitkomsten komen overeen met de verwachtingen bij deze schaal. Vergeleken met de ARG-k scores zijn deze hoger bij de verteller (ARG-v). Dit geldt voor zowel de respondenten die een borderline of psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Dit betekent dat de relatie met God vanuit de verteller positiever wordt omschreven dan de relatie met God vanuit

het karakter. Dit kan betekenen dat de respondenten de relatie met God positiever beschrijven wanneer het gaat om de relatie tussen God en henzelf. Dit in tegenstelling tot wanneer het gaat om de beschrijving van een relatie met God, welke gebeurt door middel van een tussenpersoon (het karakter).

3.2.2 SAMENVATTING VAN DE UITKOMSTEN

In onderstaande tabel worden de uitkomsten van de TAT-GB gericht op deelvraag 2 weergegeven. Deze uitkomsten zijn uitgesplitst in de drie vormen persoonlijkheidsorganisaties: neurotisch persoonlijkheidsorganisatie, borderline persoonlijkheidsorganisatie en de psychotische persoonlijkheidsorganisatie. De uitkomsten zijn enkel gericht op de klinische groep. Daarnaast wordt er per schaal aangegeven welke verbanden er zijn gevonden binnen de uitkomsten van de vijf verschillen de schalen.

Tabel 18. Overzicht uitkomsten deelvraag 2

TAT-GB Schaal	Godsbeeld per persoonlijkheidsorganisatie	
	Persoonlijkheids- organisatie	klinisch
IRG	NPO	3,10
	BPO	2,90
	PPO	2,80
ARGk	NPO	3,50
	BPO	3,60
	PPO	3,40
ARGv	NPO	4,10
	BPO	4,00
	PPO	3,90
ORR	NPO	3,40
	BPO	3,50
	PPO	2,80
CRG	NPO	3,40
	BPO	3,50
	PPO	3,10
VHG	NPO	3,50
	BPO	3,30
	PPO	3,30

De uitkomsten geven weer dat er een minimaal verschil te zien is tussen de scores van de verschillende persoonlijkheidsorganisaties. De verschillen die zichtbaar zijn worden hieronder puntsgewijs weergegeven:

- Het grootste verschil is te vinden in de schaal ORR tussen de respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie en de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. De respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen scoren hierbij met een redelijk verschil lager dan de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen.
- Het komt vaak voor dat de respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen het laagste scoren. De enige uitzondering is de schaal VHG.

Op deze schaal scoren de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen het laagste, met een minimaal verschil.

- Bij de schalen IRG, ARG-v en VHG is te zien dat de respondenten die met een neurotische persoonlijkheidsorganisatie getypeerd zijn het hoogst scoren. De schalen waarbij dit niet het geval is zijn de volgende: CRG, ORR en ARG-k. Hierbij scoorden de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen hoger. Dit verschil is echter minimaal.

HOOFDSTUK 4. CONCLUSIES, AANBEVELINGEN EN DISCUSSIE

4.1.1 CONCLUSIE DEELVRAAG 1

‘In hoeverre speelt de kerkelijke achtergrond een rol bij het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek?’

Samenvattend is te zien dat er voornamelijk verschillen te zien zijn in godsbeeld scores binnen de splitsing van kerkelijke stromingen. Vooral bij de klinische groep zijn hier verschillen te zien.

Een opvallend verschil is te zien bij de schaal ORR, bij de klinische groep tussen de orthodoxe stroming en de evangelisch baptistische stroming. Deze laten een verschil zien met een waarde van 0,95. Vanuit dit opvallende verschil zouden we kunnen concluderen dat de kerkelijke achtergrond van de respondent mogelijk invloed heeft op het godsbeeld. Een verklaring, voor het grote verschil die te zien is bij de schaal ORR, zou dan kunnen zijn dat de respondenten de situaties op de platen toetsen naar hun waarde van religieuze regels. Deze religieuze regels zijn in deze kerkelijke stroming belangrijk, zoals vermeld in hoofdstuk één van de verslag. De lat om Gods goedkeuring te verdienen ligt bij deze kerkstroming waarschijnlijk hoog. Een gevolg hiervan zou kunnen zijn dat de respondenten een situatie op de plaat mogelijk niet snel zullen goedkeuren en dus een lage score geven.

Verder is te zien dat de evangelisch-baptistische stroming uit de klinische groep op 4 van de 6 schalen de hoogste score geeft van de drie kerkstromingen van de betreffende schaal. Het gaat hier om de schalen IRG, ARGk, ARGv, en ORR. Een verklaring voor dit verband zou eveneens te maken kunnen hebben met de kerkelijke achtergrond van de respondenten. De evangelisch-baptistische stroming heeft naar alle waarschijnlijkheid een positiever godsbeeld dan de andere twee kerkstromingen waardoor ze mogelijk hoger zullen scoren. Zoals beschreven in hoofdstuk 1 wordt volgens de onderzoekers bij de evangelisch baptistische stroming de relatie met God, volgens ons inzicht, meer nadruk gelegd op het verlangen van god om met de mens een wederkerige, liefdevolle relatie te hebben. Terwijl in de andere twee kerkstromingen de veroordeling van God op grond van je daden mogelijk grotere rol speelt in de relatie met God. Het zou zo kunnen zijn dat de respondenten van de evangelisch baptistische stroming een hogere score geven omdat zij in de verhalen bij de platen uitgaan van de liefdevolle, helpende hand van God en minder uitgaan van de straffende, veroordelende hand van God.

Als laatste zien we dat de midden-orthodoxe stroming bij 3 van de 6 schalen een lage score geeft, namelijk op de schalen IRG, CRG en VHG. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de opvattingen in de midden-orthodoxe stroming stabiel zijn dan bij de andere twee kerkstromingen, ook als het psychisch minder goed gaat met de respondenten. Deze opvattingen kunnen als het ware wel tegenslag verdragen.

Op grond van bovenstaande verbanden is te zien dat de kerkelijke achtergrond mogelijk een rol zou kunnen spelen bij het godsbeeld van christelijke jongvolwassen met en zonder problematiek. De verschillen in uitkomsten zijn echter niet groot dus kan er niet geconcludeerd worden dat de kerkelijke achtergrond werkelijk een rol speelt.

De uitkomsten wijzen ook niet aan dat de rol van de kerkelijk achtergrond groter zou kunnen zijn bij de uitsplitsing van de klinische en niet klinische respondenten. Dit omdat de verschillen enkel te zien zijn bij de splitsing van de kerkelijke stromingen en niet bij de splitsing van de klinische en niet-klinische groep. Hier zijn geen verbanden in te ontdekken.

4.1.2 CONCLUSIE DEELVRAAG 2

‘Hoe is de samenhang tussen de persoonlijkheidsorganisatie en godsbeelden bij christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek?’

Ten eerste is er te zien dat er bij de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen over het algemeen een hogere score laten zien dan de andere twee persoonlijkheidsorganisaties of groepen. Met uitzondering van de uitkomsten van de schalen CRG, ORR en ARG-k. Deze verschillen zijn echter minimaal. Een verklaring voor de hoge uitkomsten zou kunnen zijn dat deze respondenten beschikken over rijpe afweermechanismen en een voldoende ontwikkelde identiteitsdiffusie. Dit betekent dat zij een compleet beeld van God hebben en buiten zichzelf naar God kunnen kijken.

Ten tweede is er te zien dat er bij de respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen op alle schalen laag scoren. De respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen scoren op 3 van de 6 schalen lager dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Een eventuele verklaring voor de lage scores van de beide groepen respondenten zou kunnen zijn dat zij beschikken over onrijpe afweermechanismen en een onvoldoende ontwikkelde identiteitsdiffusie. Zoals al eerder genoemd is in hoofdstuk 1, heet Drs. H. Schaap eerder onderzoek gedaan naar het godsbeeld in relatie tot psychische gezondheid en religieuze cultuur (Schaap Jonker, Eurelings-Bontekoe, Zock & Jonker, 2007). Dit onderzoek wees uit dat het verschil tussen het persoonlijke godsbeeld (hoe God ervaren wordt door een persoon zelf) en het normatieve godsbeeld (hoe een persoon God zou ‘moeten’ zien) van deze respondenten, te maken had met zijn psychische gezondheid en kerkelijke achtergrond.

Dit verband tussen het godsbeeld en psychische gezondheid, had niet alleen te maken met het ervaren verschil en conflict tussen de persoonlijke en normatieve godsbeeld, maar het was ook een algemeen gegeven voor psychiatrische patiënten. In de steekproef van dit onderzoek gaven patiënten meer negatieve kenmerken aan in hun godsbeeld, en minder positieve kenmerken. Daarnaast ervoeren zij meer angst en boosheid ten opzichte van God. In de groep van de respondenten die geen psychiatrische patiënt waren, heerste het beeld van een liefhebbende God die ook heerst en regels stelt. Bij de patiënten werd een godsbeeld aangegeven van een dominante God die angst opriep en geen ruimte liet voor positieve gevoelens. (Schaap Jonker, Eurelings-Bontekoe, Zock & Jonker, 2008).

Het is mogelijk dat dit verschijnsel ook een rol speelt bij de klinische respondenten van dit onderzoek. Dit durven de onderzoekers echter niet met zekerheid te zeggen. Er zijn namelijk geen onderzoeksgegevens beschikbaar die bewijzen of bovenstaand fenomeen ook een rol speelt bij patiënten die ingedeeld zijn in de drie verschillende persoonlijkheidsorganisaties.

Een voorbeeld van een eventuele samenhang tussen de persoonlijkheidsorganisatie en het godsbeeld wordt het meest zichtbaar bij de schaal ORR. Hierbij is te zien welke invloed een persoonlijkheidsorganisatie mogelijk kan hebben op het godsbeeld van de respondenten. Bij de schaal ORR scoren de respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen het laagst, deze schaal scoort 0,60 lager dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Zoals eerder gezegd kan dit te maken hebben met het onvermogen van de respondent om zijn eigen boosheid te kunnen voelen. Deze boosheid wordt dan vaak geprojecteerd op de buitenwereld, in dit geval kan dat God zijn. Dit laat zien dat de gebrekkige realiteitstoetsing, die kenmerkend is voor deze persoonlijkheidsorganisatie, invloed heeft op het godsbeeld.

Verder is het opvallend dat bij deze schaal de respondenten, die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, een hogere score laten zien op 3 van de 6 schalen, in plaats van de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Een mogelijke verklaring hiervoor is moeilijk te geven. Het is opvallend omdat de verwachting van de onderzoekers was dat de respondenten die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen lager zouden scoren dan de respondenten die een neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Deze lage score zou dan te maken kunnen hebben met de verschillende betekenissen en eigenschappen die God kan hebben voor een respondent die een borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend heeft gekregen. Deze eigenschappen kunnen moeilijk begrepen en verdragen worden. Door dit onbegrip wordt er gebruik gemaakt van afweermechanismen, om het beeld van God te versimpelen en zo begrijpelijker voor zichzelf te maken. De daadwerkelijke reden hiervoor is angst voor afwijzing en boosheid die kan leiden tot desintegratie.

4.1.3 EINDCONCLUSIE

Hoofdvraag:

'Hoe hangt het godsbeeld van christelijke jongvolwassenen met en zonder persoonlijkheidsproblematiek samen met hun persoonlijkheidsorganisatie en hun kerkelijke achtergrond?'

In onderstaande tabel wordt een samenvattende conclusie weergegeven over de correlaties tussen de uitkomsten van de TAT-GB gericht op deelvraag 1 en 2. Daarnaast wordt er per schaal aangegeven welke verbanden er zijn gevonden binnen de uitkomsten van de vijf verschillende schalen.

Tabel 19. Overzicht uitkomsten deelvraag 1 en 2

		Godsbeeld per Kerkelijke stroming		Godsbeeld per persoonlijkheids- organisatie	
		Niet-klinisch	Klinisch		klinisch
IRG	Orth	3,00	3,05	NPO	3,10
	M.ort	3,15	3,00	BPO	2,90
	Evang	2,80	3,20	PPO	2,80
ARG-k	Orth	3,70	3,60	NPO	3,50
	M.ort	3,65	3,60	BPO	3,60
	Evang	3,50	3,65	PPO	3,40
ARG-v	Orth	4,50	3,95	NPO	4,10
	M.ort	4,20	4,15	BPO	4,00
	Evang	4,50	4,30	PPO	3,90
ORR	Orth	3,00	2,95	NPO	3,40
	M.ort	3,30	3,20	BPO	3,50
	Evang	3,22	3,90	PPO	2,80
CRG	Orth	3,60	3,70	NPO	3,40
	M.ort	3,65	3,30	BPO	3,50
	Evang	3,40	3,43	PPO	3,10
VHG	Orth	3, 70	3, 65	NPO	3,50
	M.ort	3, 80	3, 05	BPO	3,30
	Evang	3, 30	3, 35	PPO	3,30

OPVALLENDE UITKOMSTEN:

- De schalen IRG, ARG-k, ARG-v en VHG hebben een miniem verschil in scores bij 'het godsbeeld per kerkelijke stroming' en 'het godsbeeld per persoonlijkheidsorganisatie'.
- Er zijn vergelijkbare verschillen te zien bij de schalen ARG-k en IRG in godsbeeldscores bij de groep 'godsbeeld per kerkelijke stroming' en bij de groep 'het godsbeeld per persoonlijkheidsorganisatie'. Deze vergelijkbare verschillen zijn te zien in de kerkelijke stromingen bij de niet-klinische groep en in de persoonlijkheidsorganisatie bij de klinische groep.
- Bij de schaal ORR is, in vergelijking met de andere schalen, een relatief groot verschil te zien tussen de scores per kerkelijke stroming bij de klinische groep. De orthodoxe kerkstroming scoort hierbij 0,95 lager dan de evangelisch-baptistische kerkstroming. Wanneer men naar de 'godsbeelden per persoonlijkheidsorganisatie' kijkt is er ook een opvallend verschil in score te zien. De respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen scores met een waarde van 0,60- 0,70 lager dan de respondenten die een neurotische of borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen.
- Bij de schaal CRG zijn er even grote verschillen te zien bij 'het godsbeeld per kerkelijke stroming' als bij 'het godsbeeld per persoonlijkheidsorganisatie'. Het grootste verschil is bij beide scores 0,40. Dit geldt bij 'het godsbeeld per kerkelijke stroming' voor de orthodoxe kerkstroming die de hoogste score heeft (3,70) en de midden- orthodoxe kerkstroming met de laagste score (3,30).

CONCLUSIE HOOFDVRAAG

Op basis van de minimale verschillen die te zien zijn bij de uitkomsten kan er geen betrouwbare conclusie geformuleerd worden. De opvallende verschillen zouden eventueel iets kunnen zeggen over een samenhang maar de verschillen zijn te klein om dit ook daadwerkelijk vast te stellen.

Bij deelvraag 1 was er bij de schaal ORR een opvallend verschil te zien tussen de orthodoxe stroming en de evangelisch-baptistische stroming bij de klinische groep. De orthodoxe stroming scoorde hier, met een waarde van 0,95 beduidend lager dan de evangelisch-baptistische stroming. Dit verschil werd toegeschreven aan het mogelijke verschijnsel dat respondenten uit de orthodoxe stroming de situaties op de platen toetsen naar hun waarde van religieuze regels. Een gevolg hiervan zou kunnen zijn dat de respondenten een lage score geven.

Bij deelvraag 2 was eveneens bij de schaal ORR een opvallend verschil te zien. De resultaten gaven weer dat de respondenten die de psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen, het laagst scoren. Het zou kunnen zijn dat de gebrekkige realiteitstoetsing, die kenmerkend is voor deze groep, invloed heeft op het godsbeeld.

Naar aanleiding van deze twee opvallendheden kan er nog niet gezegd worden dat er een duidelijke samenhang te zien is. Er kan dus geen betrouwbare conclusie gegeven kan worden.

4.2 AANBEVELINGEN

4.2.1 AANBEVELING 1: VOOR HET ONDERZOEK VAN DRS. H. STULP

Zoals u in de voorgaande hoofdstukken heeft gelezen, werd er tijdens het onderzoek gebruik gemaakt van informatie over de kerkelijke achtergrond van de respondent. Er werd voor het afnemen van het interview gevraagd bij welke kerkstroming de betreffende respondent is aangesloten. Deze informatie over de kerkelijke achtergrond van de respondenten wordt gebruikt om het invloed heeft op het godsbeeld van de respondent.

Tijdens het onderzoek kwamen de onderzoekers er achter dat er informatie miste die van belang was, namelijk: de kerkelijke achtergrond waar de respondent in zijn of haar jeugd mee is opgegroeid. De kerkelijke achtergrond zou in de loop der jaren veranderd kunnen zijn.

In het onderzoek dat drs. H. Schaap heeft uitgevoerd sprak zij ook over de subjectieve kant van het godsbeeld. Deze subjectieve kant wordt gevormd tijdens de kinderjaren van een respondent en vormt ook de basis voor het godsbeeld. Omdat God niet zichtbaar is voor het kind, wordt dit godsbeeld gevormd door de representaties van de mensen die het kind kent; bijvoorbeeld de ouders. Deze ervaringen worden opgeslagen in het onbewuste en worden verbonden met de manier waarop God wordt ervaren. Daarnaast kan een opgroeiend kind door regelmatige kerkgang te maken krijgen met de religieuze cultuur. Het kind staat daar voor de taak om de persoonlijke God te verbinden met de God zoals die aanwezig is binnen de kerkelijke cultuur (Schaap, 2013).

Deze informatie uit het onderzoek van drs. H. Schaap maakt duidelijk dat er al veel gebeurd in het vormen van het Godsbeeld in de vroege jaren van de respondent.

Deze kennis mist in het onderzoek, omdat dit ook mee zou kunnen spelen voor de respondenten in het vertellen van de verhalen bij de platen. De onderzoekers kunnen bijvoorbeeld uit gaan van de evangelisch-baptistische-baptistische kerkstroming waar de respondent momenteel lid van is. Terwijl de respondent in zijn jeugd als kind lid was van een kerkgenootschap uit de orthodoxe kerkstroming. Wanneer men naar de schaal ORR kijkt en ziet dat er door een respondent behorende bij de evangelisch-baptistische-baptistische kerkstroming laag gescoord wordt, zou men dit kunnen verklaren wanneer de respondent in zijn/haar jeugdjaren behoorde bij de orthodoxe kerkstroming. De regels en opvattingen die bij de orthodoxe kerkstroming horen zouden nog steeds een rol kunnen spelen in de gedachtegang van de respondent en de scores negatief of positief kunnen beïnvloeden.

4.2.2 AANBEVELING 2: VOOR HULPVERLENERS

AANBEVELING VOOR HULPVERLENERS DIE WERKEN MET MENSEN MET PERSOONLIJKHEIDSPROBLEMATIEK

Een tweede aanbeveling die gegeven wordt is: het is belangrijk om in een hulpverleningsrelatie voldoende besef te hebben van het feit dat de kerkelijke achtergrond en/of het godsbeeld een grote invloed kan hebben op de cliënt. Het godsbeeld en het geloof kunnen worden betrokken in de hulpverleningsgesprekken. Bijvoorbeeld: het godsbeeld en het geloof kunnen betrokken worden in een hulpverleningsproces wanneer de hulpverlener te maken heeft met cliënten met een christelijke achtergrond.

Het zou namelijk kunnen dat de cliënt vastloopt of moeite ondervindt in zijn of haar geloofsleven. Ook zou het kunnen dat het onbewust meespeelt. Door alert te zijn op het godsbeeld van de cliënt kan de hulpverlener hier in gesprekken op aansluiten.

In een voorgaand onderzoek, o.a. gedaan door drs. H. Schaap, werd er gesproken over het verband tussen het godsbeeld en de psychische gezondheid. Hierin gaven klinische patiënten meer negatieve kenmerken aan in hun godsbeeld en minder positieve kenmerken. Daarnaast hadden zij ook meer angst- en boze gevoelens tegenover God. In hun godsbeeld werd aangegeven dat zij vaker een dominante God zagen die gevoelens van angst opriepen en geen ruimte liet voor positieve gevoelens. Dit in tegenstelling tot de niet-klinische patiënten; bij deze groep overheerste het beeld van een liefhebbende God die heerst en regels opstelt (Schaap Jonker, Eurelings-Bontekoe, Zock & Jonker, 2008). Deze kennis kan essentieel zijn in het werken met klinische patiënten in de praktijk.

In dit onderzoek werd er in de conclusie van deelvraag 2 beschreven dat bij de schaal ORR de samenhang tussen de persoonlijkheidsorganisatie en het godsbeeld het meest zichtbaar wordt. De respondenten die een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen scoorden in deze schaal het laagst. Hierbij werd ook benoemd dat een verklaring hiervoor te maken zou kunnen hebben met het onvermogen van de respondent om zijn eigen boosheid te kunnen voelen. Deze boosheid werd geprojecteerd op de buitenwereld of op God. Ook in dit voorbeeld is de kennis over de samenhang tussen godsbeeld en psychische gezondheid, van de klinische patiënt, eveneens van belang in de gesprekken met de cliënten. Wanneer er voorbij gegaan wordt aan het bestaan van het complexe godsbeeld in combinatie met de psychische gezondheid, mist men ook een gedeelte in de behandeling.

Door de kennis van de onderzoeken van drs. H. Stulp, drs. H. Schaap en drs. J. Berghuis te raadplegen en eigen te maken kan deze theorie ingezet worden in het werken met (christelijke) cliënten met persoonlijkheidsproblematiek. Hierdoor kan er vanuit een andere invalshoek naar deze cliënten gekeken en meegepraat worden.

4.3 DISCUSSIE

Naar aanleiding van dit onderzoek roept het een en ander nog vragen op bij de onderzoekers. Deze vragen zijn ontstaan naar aanleiding van de opgedane ervaringen die dit onderzoek met zich meegebracht heeft. Hieronder zal behandeld worden welke vragen er spelen.

Het eerste discussiepunt gaat over het meetinstrument IPO. Zoals al eerder genoemd in dit verslag, is de IPO ontwikkeld door drs. J. Berghuis. Laatstgenoemde heeft geen methode ontwikkeld over hoe je op basis van scores op de drie schalen van de IPO een type persoonlijkheidsorganisatie toe kan kennen. Voor dit onderzoek is daar een procedure voor ontwikkeld door drs. H. Stulp. Deze procedure is als volgt: Respondenten die een hoge score op alle drie de schalen van de IPO laten zien, krijgen een psychotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend. De respondenten die een hoge score laten zien op 1 of 2 schalen, krijgen de borderline persoonlijkheidsorganisatie toegekend. Tenslotte krijgen de respondenten die op geen enkele schaal een hoge score laten zien, de neurotische persoonlijkheidsorganisatie toegekend.

Er zijn echter geen onderzoeksgegevens beschikbaar die kunnen onderbouwen dat er met deze procedure op een juiste manier tot een vaststelling van persoonlijkheidsorganisaties komt. Hierdoor is het moeilijk om aan te tonen of de respondenten werkelijk de juiste persoonlijkheidsorganisatie toegekend hebben gekregen. Het feit dat deze procedures zelf samengesteld zijn, maakt de uitkomsten van dit onderzoek wat onzeker. Want, stel dat deze procedures toch niet op de juiste manier zijn samengesteld, dan kloppen de uitkomsten van de resultaten ook niet. Komt de validiteit en bruikbaarheid van dit onderzoek hier niet mee in het geding? Mogen we dan wel spreken van een eventuele samenhang?

Aan de andere kant zijn deze procedures wel gebaseerd op een betrouwbaar meetinstrument en op het onderzoek van drs. J. Berghuis (2009). Het is dus ook mogelijk dat de zelfgekozen procedures wel betrouwbaar zijn. Maar helemaal zeker weten doen de onderzoekers dit niet. Misschien dat dit in de toekomst nader onderzocht kan worden.

Een tweede onderwerp dat vragen oproept gaat over het meetinstrument TAT-GB. De vraag is namelijk: Meet dit instrument daadwerkelijk het godsbeeld van de respondenten? Naar onze mening is het moeilijk om het subjectieve godsbeeld van de respondenten te meten. Dit omdat het meten van het godsbeeld samenhangt met veel vrijheid en dus diversiteit in antwoorden; hoe breng je dit zo objectief mogelijk onder in kwantitatieve scores? Persoonlijke opvattingen en interpretaties van verhalen kunnen namelijk niet volledig uitgesloten worden, aangezien het onbewuste van de onderzoeker altijd een rol zal spelen bij de opvattingen. Hierbij kan men denken aan opvattingen over goed en fout. De onderzoekers hebben zelf ook een eigen beeld over God. Dit heeft waarschijnlijk te maken met hun eigen kerkelijke achtergrond of religieuze opvoeding.

Men kan zich afvragen of onderzoekers op zo'n manier kunnen worden opgeleid, dat zij zo objectief mogelijk kunnen kijken naar de platen. Zonder daarbij hun eigen opvattingen een rol te laten spelen.

Het derde discussiepunt gaat over de verschillen in uitkomsten van de klinische en de niet-klinische respondenten binnen een en dezelfde kerkstroming. In dit onderzoek zien we dat er over het algemeen een minimaal verschil te zien is in de uitkomsten van de klinische en de niet-klinische respondenten binnen eenzelfde kerkstroming. Kan er op basis van deze uitkomsten gezegd worden dat de manier waarop God beleefd wordt, op een diepere laag, bij de klinische respondenten niet veel anders is dan bij de niet-klinische respondenten?

Als dit zo is, is het onderscheid tussen klinisch en niet-klinisch binnen de kerkelijke stromingen nodig? Heeft de kerkelijke stroming wel invloed op het godsbeeld, of kunnen we beter zeggen dat enkel de persoonlijkheidsorganisatie invloed heeft op het godsbeeld? Dit laatste punt is ook terug te zien in de uitkomsten en de conclusie van deelvraag 2. Hierbij kwam naar voren dat de persoonlijkheidsorganisatie een rol speelt bij het godsbeeld. Dit wordt ook ondersteund vanuit het onderzoek van dr. H. Schaap (2013). Hierin lijkt alsof het godsbeeld enkel beïnvloedt wordt wanneer er sprake is van een klinische populatie.

De laatste vraag die bij ons naar voren komt is: Hoe kan er omgegaan worden met het godsbeeld binnen andere religies? Spelen de moeiten die bij christelijke cliënten voor komen, ook een rol bij bijvoorbeeld islamitische cliënten? Dit zou echter betekenen dat de TAT-GB aangepast moet worden zodat het ook mogelijk is om dit toe te passen bij respondenten die een andere religie aanhangen.

LITERATUURLIJST

- Cardoen, M. (2008) De toepassing en interpretatie van de thematic apperception test, literatuurstudie Universiteit Gent. *Social Cognition and Object Relations Scales (SCORS)*. Binnengehaald op 4 september 2014 via de site:
http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/392/920/RUG01-001392920_2010_0001_AC.pdf
- Hall. W. Todd e.a. (1998), *An empirical Exploration of Psychoanalysis and religion*. Journal for the scientific Study of Religion nr. 37
- Hall. W.Todd (2007) *Psychoanalysis, attachment and spirituality Part I: The emergence of two realtional traditions*. Rosemead School of Psychology, Biola University. Publisher: Journal of Psychology en Theology nr.1
- Hall. W.Todd (2007) *Psychoanalysis, attachment and spirituality Part II: The spiritual stories we live by..* Rosemead School of Psychology, Biola University. Publisher: Journal of Psychology en Theology nr. 1
- Ipenburg H.M. & E.G. Hoekstra (2008) Handboek Christelijk Nederland. Kerken, gemeenten, samenkomsten en vergaderingen. *Kerkorde van de PKN*. Blz. 219 Uitgeverij Kok: Kampen
- Mol, C. e.a. (2013) Godsbeeld en persoonlijkheidsorganisatie, *Onderzoek naar de betrouwbaarheid van de TAT-GB en naar de samenhang tussen belangrijke aspecten van de persoonlijkheidsorganisatie van jongvolwassen zonder psychische problematiek en de met de TAT-GB gemeten aspecten van het godsbeeld*. Gereformeerde Hogeschool (Viaa) Zwolle.
- Rigter, J. (2008). Het palet van de psychologie. Uitgeverij Coutinho: Bussum
- Schaap, H & Van Schothorst – Van Roekel, J (2012). Het godsbeeld in relatie tot autistische trekken en kerkelijke achtergrond. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 54 (4), 419 – 428.
- Schaap, H (2008). Grootmoeders' veilige berg in de bedstee en daarna: godsbeelden, religieuze cultuur en psychische gezondheid. *Psyche & Geloof*, 19 (1), 3 – 11
- Schaap, H (2008). Grootmoeders' veilige berg in de bedstee en daarna: godsbeelden, religieuze cultuur en psychische gezondheid. *Psyche & Geloof*, 19 (1), 4
- Stoffel, H prof. Dr. (2006). God is een verhaal. *IKON* Vrij universiteit Amsterdam
- Stulp H. (2011) overzichtartikel, *Is er een relatie tussen gehechtheid aan mensen en gehechtheid aan God?* Uitgeverij: Tijdschrift Psyche&geloof nr.22
- Stulp, H (2013). *Constructie en validering van een impliciet instrument voor het meten van godsrepresentaties* (onderzoeksvoorstel). Lectoraat, Gereformeerde Hogeschool, Zwolle
- Stulp, H. drs. (2012) Handleiding scoresysteem TAT-GB. Gereformeerde Hogeschool Zwolle

- Todd. W. Hall e.a. (2009) Attachment to God and implicit spirituality: Clarifying correspondence and compensation models. Rosemead School of Psychology, Biola University and University of New Mexico. Publisher: Journal of Psychology en Theology nr. 4
- Vandereycken W, Hoogduin C.A.L. & Emmelkamp P.M.G. (2008) Handboek psychopathologie. *Deel 1 Basisbegrippen*. Uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum: Houten
- Vandereycken. W & Deth. R, *Psychiatrie deel 4*, (1997), Bohn Stafleu van Loghum: Houten
- Verhagen, P. en Megen van H.J.G.M.(2012) Handboek Psychiatrie, religie en spiritualiteit. *Protestantse Kerk in Nederland*. Blz. 92-107 Uitgeverij De Tijdstroom: Utrecht
- Verhoeven, N. (2010) Wat is onderzoek? *Uitgangspunten van onderzoek*. Blz. 25. Uitgeverij Boom onderwijs: Amsterdam.

BIJLAGE 1: DE VIJFTIEN PLATEN

Plaat 1

Plaat 2

Plaat 3

Plaat 4

Plaat 5

Plaat 6

Plaat 7

Plaat 8

Plaat 9

Plaat 10

Plaat 11

Plaat 12

Plaat 13

Plaat 14

Plaat 15